

**КӘСІПТІК СТАНДАРТТАРДЫ ӘЗІРЛЕУ ЖӘНЕ
(НЕМЕСЕ) ӨЗЕКТЕНДІРУ ЖӨНІНДЕГІ
ӘДІСТЕМЕЛІК ҰСЫНЫМДАР**

Астана – 2024

I. Жалпы ережелер

1. Осы Кәсіптік стандарттарды әзірлеу және (немесе) өзектендіру жөніндегі әдістемелік ұсынымдар (бұдан әрі – Ұсынымдар) Қазақстан Республикасы Еңбек және халықты әлеуметтік қорғау министрінің 2023 жылғы 7 қыркүйектегі № 377 бұйрығымен бекітілген Кәсіптік стандарттарды әзірлеу және (немесе) өзектендіру қағидаларына (бұдан әрі – Қағидалар) сәйкес кәсіптік стандарттарды (бұдан әрі – КС) әзірлеу, олардың құрылымы мен мазмұнын айқындау әдістемесін қамтиды.

2. Осы Ұсынымдарда мынадай терминдер мен анықтамалар қолданылады:

1) **кәсіптік қызметтің түрі (кіші түрі)** – кәсіптік міндеттерді және (немесе) еңбек функцияларын кәсіптің (кәсіптің) бір немесе бірнеше түрі бойынша мамандар (қызметкерлер) жүзеге асыратын кәсіптік қызметтің (еңбек қызметінің түрі) саласы;

2) **лауазым** – лауазымдық өкілеттіктер мен лауазымдық міндеттер шеңбері жүктелген ұйымның ұйымдық-әкімшілік иерархиясы жүйесіндегі құрылымдық бірлік;

3) **Жұмысшылардың жұмыстары мен кәсіптерінің бірыңғай тарифтік-біліктілік анықтамалығы** – өндіріс және жұмыс түрлері бойынша бөлімдерге топтастырылған разрядтар бойынша жұмысшылардың жұмыстары мен кәсіптерінің тарифтік-біліктілік сипаттамаларын қамтитын құжат. Ұқсас өндірістер және жұмыстардың жекелеген түрлері бойынша бөлімдер (олардың экономикалық қызмет түрлеріне жату белгісі бойынша) анықтамалықтың жекелеген шығарылымдарына біріктіріліп, оларға нөмірлер беріледі. БТБА-ны жұмыс берушілер жұмысшының кәсіптік даярлық немесе кәсіптік білім беру деңгейімен, өзі дербес орындайтын жұмыстардың күрделілігімен байланысты жұмысшыға біліктілік разрядын беру немесе арттыру туралы мәселені шешкен кезде қолданады;

4) **білім** – кәсіптік міндет шеңберінде іс-әрекеттерді орындау үшін қажетті зерделенген және меңгерілген ақпарат;

5) **информалды білім беру** – білім беру ұйымдарынан және білім беру қызметтерін ұсынатын ұйымдардан тыс күнделікті қызмет барысында алынатын және оқыту нәтижелерін растайтын құжатты берумен сүйемелденбейтін білім беру түрі;

6) **Басшылар, мамандар және басқа да қызметшілер лауазымдарының біліктілік анықтамалығы** – әртүрлі экономикалық қызмет түрлері ұйымдарының басшылары, мамандары және басқа да қызметшілері лауазымдарының үлгілік біліктілік сипаттамаларын қамтитын құжат. КС қызметкерлердің құқықтарын, міндеттері мен жауапкершілік шараларын белгілейтін лауазымдық нұсқаулықтарды әзірлеуге, олардың жұмыс берушінің басқару жүйесіндегі рөлі мен орнын анықтайтын құрылымдық бөлімшелер туралы ережелерді жасауға, кадрларды іріктеу мен орналастыруда, ұтымды орналастыруды бақылауды жүзеге асыруда және оларды мамандығы мен біліктілігіне сәйкес тиімді пайдалануда, сондай-ақ жұмыс берушіні басқару жүйесінде олардың рөлі мен орнын анықтауға, басшыларды, мамандарды және басқа да қызметшілерді аттестаттау кезінде негіз болады.

7) **құзырет** – еңбек функциясын құрайтын бір немесе бірнеше кәсіптік міндетті орындауға мүмкіндік беретін дағдыны қолдану қабілеті;

8) **білім берудің халықаралық стандартты жіктемесі** – ЮНЕСКО-ның Бас конференциясында қатысушы елдер ресми түрде бекіткен құжат, білім беру бағдарламаларын және білім беру деңгейлері мен салалары бойынша тиісті біліктіліктерді ретке келтіру үшін нұсқаулық болып табылатын жіктеме;

9) **дағды** – кәсіптік міндетті толығымен орындауға мүмкіндік беретін білім мен дағдыларды қолдану қабілеті;

10) **Қазақстан Республикасының Ұлттық қызметтер жіктеуіші** – Қазақстан Республикасының аумағында қолданылатын қызметтердің атауларын көрсететін және оларды орындалатын жұмыстардың түріне сәйкес дағдылардың деңгейі мен мамандануы бойынша жіктейтін стандарттау жөніндегі құжат;

11) **формалды емес білім беру** – оқыту орны, мерзімдері мен нысаны ескерілмей, білім беру қызметтерін ұсынатын ұйымдар жоспарлаған, ұйымдастырған және жүзеге асыратын және оқыту нәтижелерін растаушы құжат беріле отырып жүргізілетін білім беру түрі;

12) **Ұлттық біліктілік шеңбері** – еңбек нарығында танылатын біліктілік деңгейлерінің жүйелі және құрылымдық сипаттамасы;

13) **Ұлттық біліктілік жүйесі** – еңбек нарығы тарапынан біліктілікке сұранысты және білім беру, оның ішінде информалды білім беру жүйесі тарапынан біліктілік ұсынысын реттеу мен келісудің құқықтық және институционалдық құралдары мен тетіктерінің кешені;

14) **Экономикалық қызмет түрлерінің жалпы жіктеушісі** – ҚР ҰЭМ Статистика комитеті әзірлеген және 22.02.2019 ж. №68-НҚ бұйрығымен бекітілген бес белгі деңгейіндегі экономикалық қызмет түрлерінің жалпы мемлекеттік жіктеушісі.

15) **салалық мемлекеттік органдар** – мемлекеттік басқарудың тиісті саласында (саласында) басшылықты жүзеге асыратын мемлекеттік органдар;

16) **салалық біліктілік шеңбері** – орындалатын жұмыстардың күрделілігіне және пайдаланылатын білімдердің, іскерліктер мен құзыреттердің сипатына қарай салада мамандардың біліктілігіне қойылатын талаптарды деңгейлері бойынша жіктейтін, Қазақстан Республикасының Ұлттық қызметтер жіктеушісі, ұлттық біліктілік шеңбері негізінде әзірленетін құжат;

17) **кәсіптік біліктілік картасы** – мыналарды қамтитын құжат: кәсіптің атауы; ҰБШ және СБШ сәйкес біліктілік деңгейлерін саралау (кәсіптік және еңбек қызметінің түрлері мен біліктілік деңгейлері бойынша кәсіптік дамуды көрсететін кәсіптер арасындағы байланыстар);

18) **кәсіп** – жеке тұлға жүзеге асыратын және оны орындау үшін белгілі бір біліктілікті талап ететін кәсіп түрі;

19) **кәсіптік біліктілік** – кәсіп бойынша еңбек функцияларын орындау үшін талап етілетін құзыреттерді меңгеруді сипаттайтын кәсіптік даярлық дәрежесі;

20) **кәсіптік біліктілікті тану** – кандидаттың кәсіптік стандарттар талаптарына, ал олар болмаған кезде біліктілік талаптарына сәйкестігін бағалау және шешім қабылдау рәсімі;

21) **кәсіптік стандарт** – формалды және (немесе) информалды емес, және (немесе) информалды білім беру ескеріле отырып, білімге, машыққа, дағдыға, жұмыс тәжірибесіне, біліктілік деңгейі мен құзыреттілікке, кәсіптік қызметтің нақты бір саласындағы еңбек мазмұнына, сапасына және жағдайларына қойылатын жалпы талаптарды белгілейтін жазбаша ресми құжат;

22) **еңбек функциясы** – еңбек процесінің бір немесе бірнеше міндеттерін шешуге бағытталған өзара байланысты іс-қимылдар жиынтығы;

23) **машық** – кәсіптік міндет шеңберінде жекелеген бірлі-жарым іс-әрекетті физикалық түрғыдан және (немесе) ақыл-оймен орындау қабілеті;

24) **біліктілік деңгейі** – білім, машық, күрделілік, стандартты емес еңбек контексттері, жауапкершілік және дербестік параметрлері бойынша сараланған қызметкерлердің құзыреттеріне қойылатын талаптардың біліктілік шеңберінде белгіленген және сипатталған жиынтығы;

25) **сарапшы-әзірлеуші** – КС әзірлеуге тартылатын тұлға;

26) **кәсіп карточкасы** – кәсіптің атауын, еңбек функцияларының сипаттамасын, кәсіптің негізгі сипаттамалары мен талаптарын қоса алғанда, нақты кәсіп туралы жүйелендірілген ақпаратты қамтитын кәсіптік стандарттың құрылымдық элементі;

27) **DACUM (Developing a Curriculum)** – кәсіпорындардың (саланың), білім беру ұйымдарының тәжірибелі қызметкерлері қатарынан тұратын сараптамалық топтарда құрылымдық топтық талқылаулар жүргізу әдісі;

28) **«Делфи» әдісі** – сарапшылардың жеке де, сырттай да қарым-қатынасы кезінде, мысалы, сарапшыларға дәйекті сауалнама жүргізу және сарапшылардың жеке бағалауын көрсететін ақпарат массивін қалыптастыру арқылы алынуы мүмкін сарапшылар тобының бағалауына негізделген интерактивті болжау әдісі;

29) **дескриптор**¹ (Ұлттық біліктілік шеңбері) – қызметкердің құзыреттеріне, құзыреттерінің кеңдігі мен жауапкершілігі, кәсіптік қызметтің күрделілігі мен ғылымды қажетсінуі көрсеткіштері бойынша біріктірілген тиісті біліктілік деңгейіндегі қызметкердің құзыреттеріне, машықтары мен білімдерінің сипатына қойылатын негізгі талаптардың қысқаша сипаттамасы;

30) **дескриптор**² (салалық біліктілік шеңбері) – еңбек функцияларының күрделілігі және еңбек қызметіндегі жауапкершілік шаралары бойынша сараланатын салалық біліктілік шеңберінің тиісті біліктілік деңгейіндегі қызметкердің дағдыларына, машықтары мен білімдеріне қойылатын талаптар жиынтығының жалпыланған сипаттамасы.

3. Осы Әдістемелік ұсынымдарда мынадай аббревиатуралар мен қысқартулар қолданылады:

БХСЖ	Білім берудің халықаралық стандартты жіктемесі;
БТБА	Жұмысшылардың жұмыстары мен кәсіптерінің бірыңғай тарифтік-біліктілік анықтамалығы;
БА	Басшылар, мамандар және басқа да қызметшілер лауазымдарының біліктілік анықтамалығы;
ЭҚЖЖ -	Экономикалық қызмет түрлерінің жалпы жіктеуіші;
ҰКЖ -	Қазақстан Республикасының Ұлттық қызметтер жіктеуіші;
КС -	кәсіптік стандарт;
КБК -	кәсіптік біліктілік картасы;
ҰКП -	«Атамекен» Қазақстан Республикасының Ұлттық кәсіпкерлер палатасы;
ӨКП -	Облыстың, республикалық маңызы бар қалалардың және астананың кәсіпкерлер палатасы;
ҰБЖ -	Ұлттық біліктілік жүйесі;
ҰБЖ ЦП -	Ұлттық біліктілік жүйесінің цифрлық платформасы;
ҰБШ -	ұлттық біліктілік шеңбері;
СБШ -	салалық біліктілік шеңбері;
ҚР ЕХӘҚМ -	Қазақстан Республикасы Еңбек және халықты әлеуметтік қорғау министрлігі;
ЛҰБС -	ұйымдардың басшылары, мамандары және басқа да қызметшілері лауазымдарының үлгілік біліктілік сипаттамалары;
ТБС -	жұмысшылар кәсіптерінің тарифтік-біліктілік сипаттамалары.
КБҰО	Кәсіптік біліктілік жөніндегі ұлттық орган

4. Кәсіптік стандарттарды әзірлеуді және (немесе) өзектендіруді салалық мемлекеттік органдар жүзеге асырады.

5. КС кәсіптік қызмет түріне (кіші түріне) арналған кәсіптік стандарттың құрылымы бойынша қағаз нұсқада және (немесе) ҰБЖ цифрлық платформасында әзірленеді және кәсіптердің карточкаларынан (карточкасынан) тұрады.

Кәсіптік қызметтің түрі (кіші түрі) ЭҚЖЖ бойынша бесінші белгіге (кіші сыныпқа) сәйкес айқындалады.

II. Кәсіптік стандарттарды әзірлеу тәсілдері

6. Экономикалық қызметтің тиісті түрі болмаған және КС әзірлеу кезінде ЭҚЖЖ-ны басшылыққа алу мүмкін болмаған жағдайда (мысалы, әзірлеу жұмыс берушілер бірлестіктерінің (қауымдастықтарының, одақтарының) бастамасы бойынша, Жаңа кәсіптер атласы негізінде жүргізілгенде, сондай-ақ егер экономикалық қызметтің көрсетілген түрі кәсіптік қызметтің нақты түрін қамтымаған немесе сәйкес келмеген жағдайда және басқа да осындай жағдайларда, оның ішінде ішкі салалық регламенттермен және өзге де нормативтік құқықтық актілермен қайшылықтар болған кезде), КС әзірлеу және (немесе) өзектендіру бойынша басшылықты жүзеге

асыратын салалық мемлекеттік орган КС жобасын әзірлеуші сарапшылардың КС әзірлеуге тартылатын қорытындысы негізінде қолданыстағы ЭҚЖЖ-ға өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы ұсыныспен және кәсіптік біліктіліктер жөніндегі тиісті салалық кеңестің шешімімен ҚР ҰЭМ Статистика комитетіне береді.

7. КС атауы кәсіптік қызмет түрінің атауына сәйкес белгіленеді.

8. КС кәсіптерінің карточкаларындағы кәсіптердің атаулары ҰКЖ-дан алынған кәсіптердің атауларына сәйкес келеді және СБШ-да көрсетілуі тиіс.

Кәсіптің жеке карточкасын да, тұтас КС-ны да әзірлеу кезінде саланың барлық кәсіптері, әрбір кәсіп үшін біліктілік деңгейлері және біліктілік деңгейлері арасындағы ықтимал орын ауыстырулар көрсетілген КБК-дағы (СБШ) кәсіптердің орнын анықтау қажет.

ҰКЖ, СБШ-да әзірленіп жатқан КС, енгізілетін кәсіптің атауы болмаған жағдайда, салалық мемлекеттік орган КС әзірлеушілерінің қорытындысы негізінде кәсіптік біліктілік жөніндегі салалық кеңестің шешімі бойынша СБШ-ға жаңа кәсіпті қосады және кәсіпті ҰКЖ-ға енгізу үшін еңбек жөніндегі уәкілетті мемлекеттік органға ұсыныс жібереді. Бұл жағдайда КС бекіту ҰКЖ-ға жаңа кәсіп енгізілгенге дейін жүзеге асырылуы мүмкін, бұл ретте ҰКЖ бойынша бесінші белгіге дейін кәсіпке КС әзірлеуге және (немесе) өзектендіруге жол беріледі.

9. СБШ-да жоқ кәсіптің карточкасын әзірлеген жағдайда, әзірлеуші осындай кәсіптің карточкасының жобасын дайындай алады және кәсіптік біліктілік жөніндегі салалық кеңеспен келісілгеннен кейін КБК (СБШ), содан кейін қолданыстағы КС-қа енгізу үшін жібере алады. Бұл жағдайда жаңа КС әзірлеудің қажеті жоқ, әзірлеуші тек «Кәсіп карточкаларының тізбесі» бөлімінде КС-ға жаңа кәсіп картасын енгізуі керек. Кейіннен мұндай КС кәсіптік қызметтің осы түріне (кіші түріне) кіретін кәсіптердің қалған карточкаларын әзірлеу шамасына қарай толықтырылуы және жаңартылуы тиіс. Кәсіптік біліктілік жөніндегі салалық кеңестің келісімі бойынша жұмыс берушілер бірлестіктерінің (қауымдастықтарының, одақтарының) бастамасы бойынша кәсіптің бір карточкасымен жеке КС әзірлеуге жол беріледі.

10. СБШ болмаған жағдайда алдымен белгіленген тәртіппен салаға СБШ әзірлеу қажет¹.

¹ «Салалық біліктілік шеңберлерін әзірлеу және (немесе) өзектендіру қағидаларын бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Еңбек және халықты әлеуметтік қорғау министрінің 2023 жылғы 14 қыркүйектегі № 384 бұйрығы

III. Кәсіптік стандарттың құрылымы

11. Кәсіптік стандарттың құрылымы реквизиттерден, атаудан және төрт (4) тараудан тұрады:

КС деректемелері – КС кіммен (қандай мемлекеттік орган), қашан және қандай нормативтік-құқықтық актінің негізінде бекітілгенін көрсететін ақпарат.

КС атауы – ЭҚЖЖ бесінші белгісінің (кіші сыныбының) атауына сәйкес көрсетіледі. КС-дағы кәсіптік қызмет түрінің атауы ЭҚЖЖ бесінші белгісінің атауынан өзгеше болған жағдайда, қызмет түрінің сөзбе-сөз көшіруді қажет етпей, ЭҚЖЖ кіші сыныбында сипатталған мазмұнға сәйкестігін сақтау қажет.

1-тарау. «Жалпы ережелер» мыналарды қамтиды:

Кәсіптік стандарттың қолданылу саласы

Мысалы, КС келесілер үшін қолданылады:

ұйымдардағы/кәсіпорындардағы қызметкерлердің дағдыларына, машықтарына, білімдеріне қойылатын талаптарды айқындау;

- білім беру бағдарламаларын қалыптастыруға қойылатын талаптарды айқындау;

- біліктілік бағдарламаларын әзірлеу;

- кәсіпорындарда персоналды оқытуға қойылатын талаптарды қалыптастыру.

Берілген КС-да қолданылатын **терминдер, анықтамалар және қысқартулар**. Әзірлеуші тек кәсіптік қызметтің тиісті түрінде (кіші түрінде) қолданылатын терминдерді, анықтамаларды және қысқартуларды КС-ға енгізуі керек және осы ұсынымдарда берілген терминдерді, анықтамаларды қамтымауы керек.

Мысал ретінде келтірілген:

МО атауы

202...ж. «___» _____ № _____ /
Бұйрығымен бекітілген/

КӘСІПТІК СТАНДАРТ

«Газ тасымалын басқару»

1-тарау. Жалпы ережелер

1. Кәсіптік стандарттың қолданылу саласы:

- газды өндіру орындарынан, оның ішінде газ кен орындарынан өнеркәсіптік кәсіпорындар, коммуналдық мекемелер және коммуналдық-тұрмыстық тұтынушылар сияқты түпкілікті тұтынушыларға дейін тиімді тасымалдауды қамтамасыз ету;

- газ құбырларын, компрессорлық станцияларды, газ тарату станцияларын және ел аумағы бойынша газ беруді қамтамасыз ететін басқа да объектілерді салу, пайдалану және оларға қызмет көрсету;

- білім беру жүйесінде оқыту бағдарламаларын дайындау.

2. Осы кәсіптік стандартта мынадай терминдер мен анықтамалар қолданылады:

1) Газ тарату станциясы – газды таратудың және оның қысымын реттеудің қондырғылары мен техникалық жабдықтарының, өлшеу және қосалқы жүйелерінің жиынтығы. Газ тарату станциялары газ тарату жүйелеріне кіреді.

2) Газ айдау агрегаты – газ құбырлары мен жерасты газ қоймаларының компрессорлық станцияларында табиғи газды сығымдауға арналған.

3) Компрессорлық станция – оны өндіру, тасымалдау және сақтау кезінде газды сығымдау қысымын арттыруға арналған құрылыстар мен жабдықтар кешені.

4) Магистральдық газ құбыры – тасымалданатын газдың, телебасқару, байланыс және өзге де коммуникациялар құралдарының қысымын арттыруды және төмендетуді

камтамасыз ететін, тауарлық газды тасымалдауға арналған бір немесе бірнеше газ құбырларынан (желілік бөліктен) және олармен түйісетін объектілерден тұратын инженерлік құрылым. Магистральдық газ құбыры объектілерінің құрамы жобалау құжаттамасымен және техникалық регламенттердің талаптарымен айқындалады.

5) Магистральдық құбырды пайдалану - магистральдық құбырдың үздіксіз, тиісінше және тиімді жұмыс істеуі үшін қажетті, оның ішінде техникалық қызмет көрсетуді, жөндеуді, техникалық диагностикалауды және жедел-диспетчерлік басқаруды қамтитын қызмет.

6) Тасымалдау – шикі немесе тауарлық газды газ құбырлары арқылы айдаудың технологиялық процесі.

3. Осы кәсіптік стандартта мынадай қысқартулар қолданылады:

- 1) ГТС – газ тарату станциясы;
- 2) ГАА – газ айдау агрегаты;
- 3) КС – компрессорлық станция;
- 4) МГ – магистральдық газ құбыры;
- 5) ӨҚ – өлшеу қондырғысы;
- 6) ЖҚЖТШ – жеке қажеттіліктер және технологиялық шығындар.

1-сурет. Деректемелерді, КС атауын және 1-тарауды қоса алғанда, КС рәсімдеу мысалы.

2-тарау. «Кәсіптік стандарт паспорты» келесі ақпаратты қамтиды:

КС атауы – 1-тарауда көрсетілген атаудың қайталануы.

Кәсіптік стандарттың коды – ЭҚЖЖ секциясы және кіші тобы, ЭҚЖЖ секциясындағы КС реттік нөмірі бойынша белгіленеді. Мысалы, «Газ көлігін басқару» кәсіптік стандарты:

- - «Н Көлік және қоймаға орналастыру» секциясы;
- - «49 – Құрлық және құбыржол көлігінің қызметі» бөлімі;
- - «49.5 – Құбыржол көлігінің қызметі» тобы;
- - «49.50 – Құбыржол көлігінің қызметі» сыныбы;
- - «49.50.0 – Құбыржол көлігінің қызметі» кіші сыныбы.

Кәсіптік стандарттың коды: Н49500051, мұндағы нөмір 051 ретімен ҰБЖ цифрлық платформасымен автоматты түрде жасалады.

ЭҚЖЖ бойынша секцияны, бөлімді, топты, сыныпты және кіші сыныпты көрсету. - ЭҚЖЖ-ны Word не Excel форматында мына сілтеме бойынша жүктеуге болады (https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=33987425 немесе <https://stat.gov.kz/ru/classifiers/statistical/21/>).

КС қысқаша сипаттамасы – кәсіптік қызмет түрінің (кіші түрінің) жалпы сипаттамасын қамтиды.

Кәсіп карточкаларының тізбесі – СБШ-ға сәйкес осы КС-қа кіретін барлық кәсіптердің атауын және олардың СБШ-ға сәйкес біліктілік деңгейлерін көрсете отырып қамтиды.

Мысал ретінде келтірілген:

2-тарау. Кәсіптік стандарттың паспорты

1. Кәсіптік стандарттың атауы: Газ тасымалын басқару

2. Кәсіптік стандарт коды: Н49500051

3. ЭҚЖЖ бойынша секцияны, бөлімді, топты, сыныпты және кіші сыныпты көрсету:
- «Н Көлік және қоймаға орналастыру» секциясы;

- «49 – Құрлық және құбыржол көлігінің қызметі» бөлімі;
- «49.5 – Құбыржол көлігінің қызметі» тобы;
- «49.50 – Құбыржол көлігінің қызметі» сыныбы;
- «49.50.0 – Құбыржол көлігінің қызметі» кіші сыныбы.

4. Кәсіптік стандарттың қысқаша сипаттамасы: «Газ тасымалын басқару» кәсіптік стандарты газды өндіру көздерінен тұтынушыларға дейін тасымалдау процестерін ұйымдастырумен және басқарумен айналысатын мамандардың құзыреттері мен кәсіптік дағдыларына қойылатын талаптарды анықтайды. Кәсіптік стандарт газ құбырларына техникалық қызмет көрсету, газ сапасын бақылау, қауіпсіздікті қамтамасыз ету және тасымалдау процестерінің экономикалық тиімділігі сияқты негізгі қызмет салаларын қамтиды.

5. Кәсіптер карточкаларының тізбесі:

- 1) Өндірісті басқаруды ұйымдастыру жөніндегі инженер – СБШ 6 деңгейі;
- 2) Өндірістегі инженер – СБШ 6 деңгейі;
- 3) Бас диспетчер (басқа салаларда) – СБШ 6 деңгейі;
- 4) Магистральдық құбыр диспетчері – СБШ 6 деңгейі.

2-сурет. 2-тарауды рәсімдеу мысалы.

3-тарау. «Кәсіптер карточкасы» кәсіптер карточкаларының мазмұнын қамтиды – әрбір кәсіп үшін кәсіптік қызметтің бір түрі (кіші түрі) шеңберінде мынадай ақпараты бар кәсіптер карточкасы жасалады:

1) **Топтың коды** – ҰКЖ (XXXX-X) кәсіп тобының кодына сәйкес 5 таңбалы код көрсетіледі.

2) **Кәсіп атауының коды** – ҰКЖ-дан (XXXX-XXX) кәсіп атауының 8 таңбалы үлгі коды көрсетіледі. Егер бұл кәсіп жаңа болып табылса немесе ҰКЖ-да көрсетілмесе, онда әзірлеушілер осы салада кәсіпті ҰКЖ-ға енгізу бойынша еңбек жөніндегі уәкілетті мемлекеттік органға (шығыс және кіріс нөмірін көрсете отырып) ұсыныс жіберілген ақпаратты көрсетуі қажет. Кәсіпті ҰКЖ-ға енгізуге және ҰКЖ-ға код беру әдіснамасына сәйкес кәсіптің жаңа бірегей кодын енгізуге қарай. Әрі қарай КС-да осы код көрсетіледі.

3) **Кәсіптің атауы** – ҰКЖ-дан алынған кәсіптердің атауына сәйкес көрсетіледі. Қажет болған жағдайда, егер әзірлеуші сарапшылар осындай кәсіпті енгізу қажеттілігін негіздесе және салалық мемлекеттік органмен және кәсіптік біліктілік жөніндегі Салалық кеңеспен келісілсе, әзірлеушілер ҰКЖ-да жоқ жаңа кәсіпті енгізе алады. Бұл ретте әзірлеуші салалық мемлекеттік орган атынан еңбек жөніндегі уәкілетті мемлекеттік орган ретінде ҚР ЕХӘҚМ-ге кәсіптік біліктілік жөніндегі салалық кеңестің хаттамасымен тиісті ұсыныс жолдай отырып, ҰКЖ-ға осындай кәсіпті енгізуге бастамашылық жасайды. Бұл жағдайда КС келісу және бекіту ҰКЖ-ға жаңа кәсіпті енгізу мерзіміне қарамастан жүзеге асырылады.

4) **Біліктілік деңгейі** – СБШ (КБК) сәйкес көрсетіледі.

Біліктіліктің кіші деңгейі – СБШ сәйкес көрсетіледі

5) **БТБА, КС, үлгілік біліктілік сипаттамалары бойынша біліктіліктер** – БТБА-ның не ТБС-ның тиісті шығарылымдары көрсетіледі немесе КС-да немесе ЛҮБС-да параграф көрсетіледі, егер бар болса, БТБА, ТБС, немесе КС немесе ЛҮБС бойынша кәсіптің атауы көрсетіледі.

2030 жылға дейінгі кезеңде БТБА мен КС-тен кәсіптік стандарттарға кезең-кезеңімен көшуді қамтамасыз ету мақсатында ²міндетті түрде БТБА және КС (ТБС және ЛҮБС қоса

² ҚР ЕХӘҚМ вице-министрі 2023 жылғы 29 наурыздағы бекіткен 2023-2030 жылдарға арналған БТБА мен КС-тен кәсіптік стандарттарға кезең-кезеңімен көшудің жол картасы.

алғанда) мазмұнымен КС мазмұнын, кәсіптер бойынша машықтар мен білімдер бөлігінде салыстыру бойынша жұмыстар жүргізу қажет.

6) Кәсіптік білім беру деңгейі – жоғары және жоғары оқу орнынан кейінгі білімі бар кадрларды даярлау бағыттарының жіктеуішінен (ҚР БҒМ 2018 жылғы 13 қазандағы № 569 Бұйрығы - <https://adilet.zan.kz/rus/docs/V1800017565>) және Техникалық және кәсіптік білім беру мамандықтары мен біліктіліктерінің жіктеуішінен (ҚР БҒМ 2018 жылғы 27 қыркүйектегі № 500 Бұйрығы - <https://adilet.zan.kz/rus/docs/V1800017564>) алынған деректер көрсетіледі.

7) Формалды емес және информалды біліммен берумен байланыс – формалды емес және информалды білім берумен өзара іс-қимыл жасау қажеттілігі бар-жоғы көрсетіледі. Мұндай қажеттілік бар болса, оқытудың қажетті нәтижелері көрсетіледі, мысалы, сертификаттармен кез-келген курстан өту, жекелеген дағдыны (дағдыларды) тану, жоғары қауіпті жұмыстарға рұқсат алу, біліктілікті тану мүмкіндігі, мысалы - «Бухгалтерлерді ұлттық кәсіптік сертификаттау». Егер мұндай қажеттілік болмаса, онда «жоқ» немесе «қажет емес» деген тіркестермен көрсетіледі.

8) Кәсіптің басқа да ықтимал атаулары – 8 таңбалы коды және ҰКЖ-ға сәйкес кәсіптердің атауы көрсетіледі (олар бар болған жағдайда) - <https://iac.enbek.kz/ru/node/422>

9) Қызметтің негізгі мақсаты – сипатталатын кәсіп шеңберіндегі қызметтен күтілетін нәтиже көрсетіледі. Негізгі мақсат қысқа да нұсқа сипатталады, кәсіптің қазіргі даму үрдістеріне сәйкес келеді.

10) Еңбек функцияларының тізбесі – еңбек процесінің бір немесе бірнеше міндеттерін шешуге бағытталған өзара байланысты іс-қимылдар жиынтығының тізбесін қамтиды. Еңбек функцияларының тізбесі екі бөлімнен тұруы мүмкін:

а) **Міндетті еңбек функциялары** – біліктілік беру кезінде міндетті растау үшін қажетті жұмыс топтарын санаудан тұрады,

б) **Қосымша еңбек функциялары** – міндетті еңбек функцияларының орындалуын қамтамасыз ету үшін талап етілуі мүмкін не жұмыс ортасындағы өзгерістер, технологиялық өзгерістер нәтижесінде туындауы мүмкін жұмыстардың әлеуетті топтарының тізбесін қамтиды. Осы еңбек функциялары болған жағдайда қосылуы мүмкін.

11) Еңбек функцияларының сипаттамасы – еңбек функцияларын неғұрлым егжей-тегжейлі құрамдас бөліктерге бөлу мақсатында дағды (лар) сипаттамасы беріледі. Әрбір еңбек функциясы үшін кемінде екі дағдыны белгілеу ұсынылады, бірақ бұл міндетті шарт емес, еңбек функциясы бір дағдымен сипатталатын жағдайларға жол беріледі (2023 жылғы 4 шілдедегі «Кәсіптік біліктілік туралы» Қазақстан Республикасының Заңында бір кәсіп шеңберінде кәсіптік біліктілікті тану орталықтарында жеке дағдыны тануға жол беріледі). Қажет болған жағдайда бір кәсіп шеңберінде дағдылар жиынтығы бойынша кәсіптік біліктілікті тану мүмкіндігі де көрсетіледі. Әрбір дағды (кәсіптік мәселені шешу қабілеті) келесілер арқылы сипатталады:

Машық – осы кәсіптің қызметкерлері әр кәсіптік міндет бойынша не істей алатындығының сипаттамасын қамтиды.

Білім – осы кәсіптің қызметкерлері әр кәсіптік міндет бойынша білуі керек нәрсенің сипаттамасын қамтиды.

12) Жеке құзыреттерге қойылатын талаптар – осы кәсіптің қызметкерлері иеленетін жеке сипаттамалардың сипаттамасын қамтиды (мысалы, командада жұмыс істей білу және т.б.).

13) Техникалық регламенттер мен ұлттық стандарттардың тізімі – мамандардың құзыреттері мен біліктіліктеріне қойылатын талаптар белгіленген көздер көрсетіледі, мысалы, техникалық реттеу объектілерін (өнімдерді, ғимараттарды, құрылыстарды, құрылыстарды, өндіріс, тасымалдау сақтау, пайдалану және кәдеге жарату процестерін) пайдалану және қолдану бойынша және т. б.

14) СБШ шеңберіндегі басқа кәсіптермен байланыс – бөлім КБК-ға сәйкес өзінің кәсіптік дамуында жұмыскерлер алатын кәсіптерді қамтиды, кәсіптік қызмет түрлері мен біліктілік деңгейлері бойынша кәсіптік дамуды көрсететін кәсіптер арасында байланыс орнатады.

3-сурет. «Кәсіптер карточкасын» рәсімдеу мысалы

Үзінді мысал ретінде келтірілген

1. «Өндірісті басқаруды ұйымдастыру жөніндегі инженер» кәсібінің карточкасы			
Топ коды:	2141-2		
Кәсіп атауының коды:	2141-2-002		
Кәсіптің атауы:	Өндірісті басқаруды ұйымдастыру жөніндегі инженер		
СБШ бойынша біліктілік деңгейі:	6		
СБШ бойынша біліктілік деңгейі:	-		
БТБА, КС, үлгілік біліктілік сипаттамалары бойынша біліктілік деңгейі:	Басшылар, мамандар және өзге де қызметшілер лауазымдарының біліктілік анықтамалығы «Басшылар, мамандар және басқа да қызметшілер лауазымдарының біліктілік анықтамалығын бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Еңбек және халықты әлеуметтік қорғау министрінің 2020 жылғы 30 желтоқсандағы № 553 бұйрығы. Қазақстан Республикасының Әділет министрлігінде 2020 жылғы 31 желтоқсанда № 22003 болып тіркелген. §83 Өндірісті басқаруды ұйымдастыру жөніндегі инженер		
Кәсіптік білім деңгейі:	Білім деңгейі: жоғары білім (бакалавриат, мамандық, резидентура)	Мамандығы: Инженерлік және инженерлік іс	Біліктілігі: -
Формалды емес және информалды білім берумен байланыс:	-		
Кәсіптердің басқа да ықтимал атаулары:	-		
Қызметтің негізгі мақсаты:	Газ тасымалдау жүйесі бойынша газ тасымалдаудың берілген режимін қамтамасыз ету		
Еңбек функцияларының тізбесі:	Міндетті еңбек функциялары:	1. МГ объектілерінде газ тасымалдау процесін жедел басқару	
		2. Қызмет қызметін жоспарлау, көрсеткіштерді есептеу және талдау	
		3. Газ тасымалдау процесін жетілдіру	
	Қосымша еңбек функциялары:	-	
Еңбек функцияларының сипаттамасы			
Еңбек функциясы 1: МГ объектілерінде газ тасымалдау процесін жедел басқару	1-дағды: Газды тасымалдау бойынша деректерді қабылдау және беру	Машық: 1. Ақпараттың дұрыстығын қамтамасыз ету, берілген параметрлерден ауытқуларға дереу жауап беру және ұсынымдар беру. 2. Өз қажеттіліктері мен технологиялық шығындары бойынша газ көлемін тәуліктік жинауды, апта сайын және ай сайын салыстыруды қамтамасыз ету. 3. Жеткізушілерден қабылдау және тасымалданатын газды тұтынушыларға беру кезінде саны мен сапасын талдау	

		4. Теңгерімсіздікті анықтау мақсатында газдың таралуының тәуліктік балансын анықтау.
		<p>Білім:</p> <p>1. Қазақстан Республикасының Экологиялық кодексі, «Жер қойнауы және жер қойнауын пайдалану туралы» Қазақстан Республикасының Кодексі, «Азаматтық қорғау туралы» Қазақстан Республикасының Заңы, «Магистральдық құбыр туралы» Қазақстан Республикасының Заңы және кәсіпорын қызметінің бағыты бойынша өзге де нормативтік құқықтық актілер.</p> <p>2. Өндірістік қуаттар, техникалық сипаттамалар, құрылымдық ерекшеліктер, жұмыс режимдері және жабдықты техникалық пайдалану қағидалары.</p> <p>3. Экономикалық қызметтің тиісті түріндегі ғылыми-техникалық жетістіктер және озық ұйымдардың тәжірибесі.</p> <p>4. Техникалық, экономикалық, әлеуметтік даму перспективасының белгіленген есептілігін жасау тәртібі, бейіні, мамандануы және құрылымының ерекшеліктері, өндірістік қуаттары</p>
	Дағдыны тану мүмкіндігі:	-
	<p>2-дағды: Газ тасымалдау процесін ұйымдастыру</p>	<p>Машық:</p> <p>1. Негізгі талаптар бойынша жеткізуші және қабылдаушы тараптармен газ беру және қабылдау режимін талдау: шығу, кіру қысымы, ЖҚ-ға бір сағаттық шығын және т. б.</p> <p>2. Газ тасымалдау режимін жоспарлау</p> <p>3. Газды тасымалдау жөніндегі жоспарлардың орындалуын талдау, мүдделі тараптармен газды тасымалдау режимінің өзгеруін келісу.</p> <p>4. Құрылымдық бөлімшелерге бекіту арматурасын ауыстыруға, МГ, КС және ГРС желілік бөлігінің технологиялық жабдығын іске қосуға, тоқтатуға және жөндеуге шығаруға өкімдерді келісу және беру.</p> <p>5. Газ тасымалдау процесіне тұрақты мониторинг жүргізу.</p> <p>6. МГ режимін келісу және өзгерту туралы хаттарды, факсимильді хабарламаларды, телефонограммаларды және басқа құжаттарды дайындау.</p> <p>Білім:</p> <p>1. Өндірістік-шаруашылық қызмет жоспарларын жасау және келісу тәртібі.</p> <p>2. Табиғи газды жеткізу, тасымалдау, өткізу және сақтау тәртібі.</p>

		<p>3. Экономика, еңбекті ұйымдастыру, өндіріс және басқару негіздері.</p> <p>4. Газдың көлемі мен режимін есептеу бойынша мамандандырылған бағдарламалық қамтамасыз ету.</p>
	Дағдыны тану мүмкіндігі:	-
	<p>3-дағды: Газ тасымалдау объектілеріндегі аварияларды оқшаулау және жою</p>	<p>Машық:</p> <p>1. Газ құбырларында, КС және ГРС-да аварияларды оқшаулау және жою, газ көлігінің барынша ықтимал көлемін қамтамасыз ету, тұтынушыларды үздіксіз газбен жабдықтау мақсатында газ ағындарының қажетті ауысуларын жүргізу жөнінде шаралар қабылдау.</p> <p>2. Апатты жою жоспарларын, лауазымды тұлғаларды құлақтандыру және жинау схемаларын әзірлеу.</p> <p>3. Өрт және жоспарлы-профилактикалық жұмыстар кешендерін өткізу жоспарларын әзірлеу.</p> <p>4. Газ тасымалдау жүйесі объектілерінде жоспарлы және авариялық-қалпына келтіру жұмыстарының орындалуын бағалау.</p> <p>Білім:</p> <p>1. Техникалық құжаттаманы әзірлеу және ресімдеу жөніндегі ережелер, нұсқаулықтар және басқа да жетекші материалдар.</p> <p>2. Құбырларды, газ тасымалдау жүйесінің жабдықтарын инженерлік-техникалық қамтамасыз ету және техникалық қызмет көрсету әдістері.</p> <p>3. Газ тасымалдау жүйесі объектілеріндегі аварияларды жою (оқшаулау) жоспары. Еңбек қауіпсіздігі стандарттары, қауіпті өндірістік объектілердегі өнеркәсіптік қауіпсіздік талаптары.</p>
	Дағдыны тану мүмкіндігі:	-
	<p>4-дағды: МГ желілік бөлігінің жұмысқа қабілеттілігін сақтау</p>	<p>Машық:</p> <p>1. Технологиялық процесс бойынша берілген режимді қамтамасыз ету үшін бұрмалары бар МГ желілік бөлігінің, ГРС және басқа да технологиялық жабдықтардың жұмысқа қабілеттілігі мен жарамдылығын айқындау.</p> <p>2. Газ құбырының гидравликалық тиімділігін және желілік бөліктің ішкі қуысын тазалаудың орындылығын анықтау.</p> <p>Білім:</p> <p>1. Магистральдық және тарату газ құбырларын, жерасты газ қоймаларын пайдалану тәртібі; КС.</p> <p>2. Газ жабдықтарын, газ құбырларын жөндеу және жұмыс істеу қағидаты.</p>

	Дағдыны тану мүмкіндігі:	-
Еңбек функциясы 2: Жоспарлау, XXXXXX	XXXXXXXXXXXXXXXXXX	
Жеке құзыреттерге қойылатын талаптар:	Тәуелсіздік және жауапкершілік. Аналитикалық ойлау. Компьютерлік сауаттылық. Көшбасшылық қасиеттер. Команда мүшесі ретінде тиімді жұмыс істеу, тапсырмаларды орындаудағы дәлдік. Тез шешім қабылдау қабілеті, кәсіптік біліктілік пен дағдыларды өз бетінше дамыту қабілеті.	
Техникалық регламенттер мен ұлттық стандарттардың тізімі:	-	
СБШ шеңберіндегі басқа кәсіптермен байланыс:	СБШ деңгейі:	Кәсіптің атауы:
	6	Бас диспетчер

4-тарау «Кәсіптің стандарттың техникалық деректері» – КС әзірлеу немесе өзектендіру рәсімін реттейтін ақпаратты қамтиды:

Орындаушының тегі, аты және әкесінің аты (бар болса) е-пошта, телефондарын көрсете отырып, **мемлекеттік органның атауы**,

Кәсіптік стандартты әзірлеуге немесе өзектендіруге қатысқан тиісті қызмет салалары (ұқсас жұмыс түрлері) **ұйымдарының (кәсіпорындарының) атауы** (ұйымның атауы, орындаушының тегі, аты және әкесінің аты (бар болса), е-пошта, телефон);

Кәсіптік біліктілік жөніндегі салалық кеңес (хаттаманың атауы, күні);

Кәсіптік біліктілік жөніндегі ұлттық орган (қорытынды күні);

«Атамекен» Қазақстан Республикасының Ұлттық кәсіпкерлер палатасы (ұсынымдар күні);

Нұсқа нөмірі және шығарылған жылы (шығарылым ____, XXXX нұсқа нөмірі КС қанша рет қайта қаралғанын және жаңартылғанын көрсетеді);

Болжалды өзектендіру күні (XX.XX.XXXX, КС өзектендіруді мемлекеттік органның бейіндік (салалық) бөлімшелері кемінде үш жылда бір рет жүзеге асырады).

КС басқа тараулармен және (немесе) қосымшалармен, кәсіптік біліктілік жөніндегі салалық кеңеспен келісе отырып, мұндай толықтыру негізделіп, біліктілік пен құзыреттілік деңгейіне, кәсіптік қызметтегі еңбек мазмұнына, сапасына және жағдайларына қойылатын талаптардың ерекшеліктерін ашқан кезде толықтырылуы мүмкін.

КС тараулармен және (немесе) қосымшалармен толықтырылған жағдайда, қосымша ұсынылатын әрбір тарау және (немесе) қосымша тараулардың және тиісті қосымшалардың атауын көрсете отырып, «Тарау», «Қосымша» деген сөздермен белгіленеді.

4-сурет. КС техникалық деректерін рәсімдеу мысалы

<p>4-тарау. Кәсіптік стандарттың техникалық деректері</p> <p>1. Мемлекеттік органның атауы: Қазақстан Республикасы Энергетика министрлігі, Орындаушы: ТАӘ, +7 (XXX) XXX XXX, xxxxxx.1234@xxxxxx.xx</p> <p>2. Әзірлеуге қатысатын ұйымдар (кәсіпорындар): «ҚР XXX XX» АҚ</p> <p>3. Кәсіптік біліктілік жөніндегі салалық кеңес: кк.аа.2024 ж. №X хаттама.</p> <p>4. Кәсіптік біліктілік жөніндегі ұлттық орган: кк.аа.2024ж. қорытынды</p> <p>5. «Атамекен» Қазақстан Республикасының Ұлттық кәсіпкерлер палатасы: кк.аа.2024 ж. № XXXX/XX</p>
--

6. Нұсқа нөмірі және шығарылған жылы:

X нұсқасы, 2024 ж.

7. Болжалды қайта қарау күні:

кк.аа.2027 ж.

12. КС рәсімдеу нормалары

Бірыңғай рәсімдеуді қолдану ұсынылады:

- Мәтін А4 форматындағы қағаз беттерінде жазылады;
- Бетті белгілеу – кітап бағытында келесі өлшемдегі өрістермен: оң – 15 мм., сол – 30 мм., жоғарғы және төменгі – 20 мм.

Қаріп:

- Кіріспе бөлігі – қара түсті Times New Roman, кегель – 14, бір жоларалық интервалмен.
- Негізгі бөлігі – қара түсті Times New Roman, кегель – 12, бір жоларалық интервалмен.
- КС барлық тармақтары мен тармақшалары, сондай-ақ титулдық беттерден басқа беттер араб цифрларымен нөмірленеді. КС беттерінің нөмірлері парақтың төменгі ортасына қойылады. КС атауы мен деректемелері, оның тарауларының атаулары қалың қаріппен ерекшеленеді.

IV. ҚС әзірлеудің қадамдық тетігі.

13. КС әзірлеу төменде егжей-тегжейлі ұсынылған 6 қадамды қамтиды.

1-қадам. КС әзірлеуге немесе өзектендіруге бастамашылық жасау

КС әзірлеу жөніндегі бастама салалық мемлекеттік органнан, жұмыс берушілердің бірлестіктерінен (қауымдастықтарынан, одақтарынан) туындауы мүмкін. Білім беру ұйымдары жұмыс берушілердің тиісті бірлестіктерімен (қауымдастықтарымен, одақтарымен) бірлесіп КС әзірлеуге немесе өзектендіруге бастамашылық жасай алады.

КС әзірлеу/өзектендіру қажеттілігінің негіздемесі еңбек нарығының қажеттіліктері болып табылады, оның ішінде:

- технологиялар мен өндіріс процестеріндегі өзгерістер: жаңа технологияларды енгізу немесе өндіріс саласындағы өзгерістер;
- кәсіптік қызметке байланысты нормативтік-құқықтық нормалардағы өзгерістер;
- еңбек нарығының талаптарындағы өзгерістер: жұмыс берушілер мен сала өкілдерінің кері байланысы;
- халықаралық стандарттар мен талаптарға сәйкестік шарттары;
- БТБА, КС, ТБС, ЛУБС-дан КС-ға кәсіптер/қызметтер трансфертін/көшіруді қамтамасыз ету (2030 жылға дейінгі көшу кезеңінде).

Салалық мемлекеттік органдар КС әзірлеуге бастамашылық жасаған жағдайда қаржыландыру кәсіптік біліктіліктерін тану «Кәсіптік біліктіліктер туралы» заңда белгіленген тәртіппен, Кәсіптік біліктіліктер жөніндегі ұлттық кеңестің (бұдан әрі – Ұлттық кеңес) және (немесе) жұмыс берушілер бірлестіктерінің (қауымдастықтарының, одақтарының) өз қаражаты негізінде жүзеге асырылатын кәсіптер бойынша бюджет қаражаты есебінен жүзеге асырылады. Бұл ретте жыл сайын жоспарланатын жылдың алдындағы жылдың 15 қаңтарынан кешіктірмей КС әзірлеу және (немесе) өзектендіру жөніндегі жоспарға ұсыныстар енгізіледі³. Бұл ретте КС әзірлеуге көрсетілетін қызметтерді берушіні іріктеуді жүргізу «Мемлекеттік сатып алу туралы» Қазақстан Республикасының Заңына сәйкес жүзеге асырылады.

³ Белгіленген мерзімнен кейін салалық мемлекеттік органдарға енгізілген КС әзірлеуге бастамашылық жасау жоспарына ұсыныстар қаралмайды

Түсіндірме жазбада саланы, кәсіптік қызмет түрлерін (кіші түрлерін) талдау нәтижелерінің сипаттамасы, ұсынылған кәсіптік қызмет түрлері бойынша кәсіптік біліктілік карталары, КС әзірлеу қажеттілігінің негіздемесі қамтылып, келесілер көрсетілуге тиіс:

- 1) кәсіптік стандарт туралы жалпы кіріспе ақпарат (атауы);
- 2) ұсынылатын кәсіптік стандарт кодымен (ЭҚЖЖ секциясы және кіші тобы, ЭҚЖЖ секциясындағы кәсіптік стандарттың реттік нөмірі бойынша белгіленеді;
- 3) ЭҚЖЖ секциясы, бөлімі, тобы, сыныбы және кіші сыныбы;
- 4) еңбек қызметі түрінің жалпы сипаттамасын қамтитын кәсіптік стандарттың қысқаша сипаттамасы;
- 5) осы кәсіптік стандартқа кіретін кәсіптер карточкаларының тізбесі, олардың атаулары ҰҚЖ бойынша және СБШ сәйкес біліктілік деңгейлері көрсетіледі.

2-қадам. КС әзірлеу процесін жоспарлау

КС әзірлеу жоспарын әзірлеушілер жұмыс топтарының сарапшылары ретінде КС әзірлеу процесіне тарту жоспарланып отырған салалардың өкілдерімен және басқа тараптармен ынтымақтастықта дайындайды.

КС әзірлеу жоспары келесі бөлімдерді қамтуы мүмкін:

- салалық талдау нәтижелерін зерделеу жөніндегі жұмыс;
- семинарлардың/практикумдардың/жұмыс кездесулерінің саны мен реттілігі және дайындық тәртібі (шақыру қағазын дайындау, қатысушыларға материалдар жіберу және т. б.);
- семинарларды/практикумдарды/жұмыс кездесулерін өткізу күндері, уақыты және орны;
- семинарларға/семинарларға/жұмыс кездесулеріне қатысушылардың үлгі тізімі;
- жауапкершілік аймақтары сипатталған ұйымдастырушылар мен жауапты тұлғалар;
- КС әзірлеу процесін аралық нәтижелермен, мысалы, әзірлеуші ұйымның сайтында немесе әлеуметтік желілерде (талқылау мүмкіндігімен) жариялау жөніндегі іс-шаралардың саны мен реттілігі;
- басқа да ықтимал мәселелер.

3-қадам. Кәсіптік қызмет түрін талдау

КС әзірлеу кезінде СБШ әзірлеу шеңберінде жүргізілген салалық талдау нәтижелерін пайдалану ұсынылады.

Кәсіптік қызмет түрін талдау тәсілдері әртүрлі болуы мүмкін (мысалы, сараптамалық тәсіл немесе функционалдық талдау).

Ақпаратты толыққанды жинау үшін мыналар қолданылады:

- ашық қоғамдық көздер;
- ұлттық және шетелдік салалық сарапшылармен және консультанттармен алдын ала талқылаулар;
- әртүрлі салалық конференциялар және басқа да арнайы іс шаралар;
- жұмыс берушілердің құжаттамасын талдау.

Осы қадам аясында әзірлеушілер келесі сұрақтарға жауап беруі керек:

- неліктен КС әзірленеді?
- КС әзірлеуді не ынталандырады?
- болашақта бұл КС-ны кім пайдаланады?
- осы КС мүдделі тараптары кім?
- осы КС мазмұнына қандай жағдайлар немесе өзгерістер әсер етеді?

Әзірлеушілер келесі ақпараттың бар екеніне көз жеткізуі керек:

- күтілетін технологиялық, ұйымдастырушылық және заңнамалық өзгерістерді қоса алғанда, кәсіптік қызмет түрінің мөлшері, жалпы сипаттамалары және негізгі даму үрдістері;
- ірі доминантты кәсіпорындарды, сондай-ақ орта және шағын бизнес ұйымдарын қоса алғанда, негізгі жұмыс берушілердің тізбесі;

– басқа мүдделі тараптардың тізбесі: әртүрлі кәсіптердің, кәсіптік ұйымдардың, кәсіподақтардың қызметкерлері, осы қызмет түріне қызметкерлерді дайындайтын білім беру ұйымдарының өкілдері және т. б.

– еңбек нарығының негізгі қажеттіліктері мен ерекшеліктері.

Сондай-ақ, талдау шеңберінде кәсіптік және экономикалық қызмет түрімен қамтылған кәсіптер тізбесін және тиісті саланың СБШ негізінде олардың біліктілік деңгейлерін талдау, сондай-ақ олардың басқа салалармен өзара байланысын айқындау зор маңызға ие (кәсіптердің алдын ала тізбесі нормативтік және құқықтық актілерді талдау жолымен, жұмыс берушілерден сұрау жолымен немесе сарапшылардың пікірсайысы процесінде әзірленуі мүмкін). Кәсіптік және экономикалық қызмет түрін талдау процесі кәсіптерді жаңартуды, жаңаларын қосуды және ескірген кәсіптерді жоюды қамтиды.

Сонымен қатар, осы қадам аясында әзірлеушілер келесі жұмысты орындауға тиіс:

– КС құрамына кіретін кәсіптердің мүмкін болатын негізгі еңбек функциялары мен дағдыларын анықтау;

– еңбек функциясы аясында әр дағды үшін қажетті білім мен дағдыларды алдын-ала бөліп алыңыз, сонымен қатар мамандық үшін қажетті жеке құзыреттерді анықтау.

4-қадам. Жұмыс тобын қалыптастыру

Мемлекеттік орган КС (бюджет қаражаты есебінен) әзірлеу жөніндегі көрсетілетін қызметтерді берушіні немесе жұмыс берушілер бірлестігінің (қауымдастықтарының, одақтарының) КС-ін өз қаражаты есебінен бастамашыл әзірлеу туралы шешімді іріктегеннен кейін сарапшы-әзірлеушілерді қамтитын жұмыс тобын қалыптастырады.

КС әзірлеу жөніндегі жұмыс тобының мүшелері қажетті өлшемшарттарға сәйкес келетініне және КС әзірлеу саласында тиісті білімі мен тәжірибесі бар екеніне назар аудару керек, атап айтқанда:

- ҰБЖ нормативтік-құқықтық базасын білу;
- ҰБЖ жұмысының жалпы құрылымы мен қағидаттарын білу;
- ҰБЖ қатысушыларын білу;
- ҰБЖ базалық құралдарын білу;
- ҰБШ деңгейлерін білу және тиісті салада СБШ әзірлеу тәжірибесі;
- тиісті саладағы жұмыс тәжірибесі;
- КС мақсаты мен міндетін білу;
- КС әзірлеу әдістемесі мен қадамдарын білу;
- КС әзірлеу тәжірибесі.

КС-қа енгізуді көздейтін кәсіп карточкаларының санына байланысты сарапшы-әзірлеушілердің санын анықтау ұсынылады:

1-кесте. Сарапшы-әзірлеушілер санының кәсіптік карточкалар санымен мүмкін болатын арақатынасының мысалы

р/с №	КС мазмұны	Ұсынылатын сарапшы-әзірлеушілердің саны
1	Кәсіптік стандарт 1-ден 10-ға дейінгі кәсіптер карточкаларын әзірлеуді қарастырады	Кәсіптік стандартқа кіретін кәсіптер бойынша жұмыс өтілін және кәсіптік стандарттарды және (немесе) СБШ әзірлеу бойынша жұмыс тәжірибесін (кемінде 1 КС) қоса алғанда, салада кәсіптік құзыреттердің бар екендігін растайтын құжаттары бар тиісті білім деңгейі бар бір сарапшы-әзірлеушіні қоса алғанда, кемінде 2 адам, оның ішінде бір әзірлеуші сарапшы бар
2	Кәсіптік стандарт 10-нан 20-ға дейінгі кәсіптер карточкаларын әзірлеуді қарастырады	Кәсіптік стандартқа кіретін кәсіптер бойынша жұмыс өтілін және кәсіптік стандарттарды және (немесе) СБШ әзірлеу бойынша жұмыс тәжірибесін

		(кемінде 1 КС) қоса алғанда, салада кәсіптік құзыреттердің бар екендігін растайтын құжаттары бар тиісті білім деңгейі бар бір сарапшы-әзірлеушіні қоса алғанда, кемінде 3 адам, оның ішінде кемінде бір әзірлеуші сарапшы бар
3	Кәсіптік стандарт 20-дан 30-ға дейінгі кәсіптер карточкаларын әзірлеуді көздейді	Кәсіптік стандартқа кіретін кәсіптер бойынша кемінде үш әзірлеуші сарапшыда жұмыс өтілін және кәсіптік стандарттарды және (немесе) СБШ әзірлеу бойынша жұмыс тәжірибесін (кемінде 1 КС) қоса алғанда, салада кәсіптік құзыреттердің бар екендігін растайтын құжаттары бар, тиісті білім деңгейі бар кемінде 5 адам, оның ішінде кемінде екі сарапшы-әзірлеуші
4	Кәсіптік стандарт 30-дан астам кәсіп карточкаларын әзірлеуді көздейді	Кәсіптік стандартқа кіретін кәсіптер бойынша кемінде төрт әзірлеуші сарапшыда жұмыс өтілін және кәсіптік стандарттарды және (немесе) СБШ әзірлеу бойынша жұмыс тәжірибесін (кемінде 1 КС) қоса алғанда, салада кәсіптік құзыреттердің бар екендігін растайтын құжаттары бар, тиісті білім деңгейі бар кемінде 6 адам, оның ішінде кемінде екі сарапшы-әзірлеуші

5-қадам. Кәсіп карточкаларын рәсімдеу

5.1. СБШ сәйкес КС-тағы кәсіптердің біліктілік деңгейін анықтау

КС әзірлеу кезінде СБШ болуы қажет, онда КБК-да саланың барлық кәсіптері, әрбір кәсіп үшін қажетті біліктілік деңгейлері және біліктілік деңгейлері арасындағы ықтимал орын ауыстырулар көрсетілген. КС әзірлеу кезінде кәсіптер карточкаларында кәсіптер үшін біліктілік деңгейі СБШ-ға сәйкес көрсетіледі. СБШ болмаған жағдайда алдымен Салалық біліктілік шеңберлерін әзірлеу және (немесе) өзектендіру қағидаларына сәйкес сала үшін СБШ әзірлеу қажет ⁴.

Кәсіп үшін біліктілік деңгейін беру кезінде КС мыналармен байланысты:

- СБШ деңгейлеріне сәйкес кәсіптік және жеке құзыреттерімен кәсіптің еңбек функциялары, дағдылары (міндеттері), жеке құзыреттері;
- СБШ деңгейлеріне сәйкес машықтары мен дағдылары бар кәсіп дағдылары;
- СБШ деңгейлеріне сәйкес білімі бар кәсіп білімі;
- СБШ деңгейлеріне сәйкес тиісті кіші деңгейдегі біліктілікке қол жеткізу жолдары бар мамандыққа сәйкес келетін білім деңгейі.

КС әзірлеу процесінде кәсіптің біліктілік деңгейі кәсіптік қызметтің ерекшелігін ескере отырып, жұмысты орындау үшін қажетті еңбек функцияларын талдау негізінде анықталады. Жұмыстың күрделілігі, қажетті білім мен дағдылар (ғылымды қажетсіну), сондай-ақ жауапкершілік пен дербестік деңгейі сияқты факторлар ескеріледі.

ҰБШ, СБШ дескрипторлары негізінде біліктілік деңгейін анықтау кезінде мынадай қағидатты есте сақтау қажет: біліктілік деңгейі неғұрлым жоғары болса, білімге, машыққа және жеке құзыреттерге соғұрлым жоғары талаптар қойылады және керісінше. Осылайша, әр деңгей белгілі бір дескрипторлармен салыстырылады.

Жұмыс топтары шеңберінде тиісті салалардың сарапшылары әрбір кәсіптің қандай біліктілік деңгейіне сәйкес келетінін келіседі.

⁴ Қазақстан Республикасы Еңбек және халықты әлеуметтік қорғау министрінің 2023 жылғы 14 қыркүйектегі № 384 бұйрығымен бекітілген.

Әзірлеушілер біліктілік деңгейін анықтау кезінде ҰБШ, СБШ дескрипторларын пайдаланады:

1) Келесі өлшемшарттарға сүйене отырып, еңбек функциясы шеңберіндегі дағдылардың (кәсіптік міндеттердің) күрделілігін бағалау:

- тұрақты негізде орындалатын қарапайым, типтік кәсіптік міндеттер;
- күрделі, әдістер мен құралдарды қолдана отырып, басқа мамандарды тарта отырып, кешенді кәсіптік міндеттер;
- шешудің дайын (стандартты) тәсілдері болмауы мүмкін күрделі, типтік емес міндеттерді шешу.

2) Қажетті білімнің сипаты:

- міндетті еңбек функцияларын орындау үшін негізгі және жалпы кәсіптік білім;
- күрделі еңбек функцияларын орындау үшін кәсіптік қызметті терең түсінетін арнайы кәсіптік білім;
- жүйелік интеграцияланған кәсіптік білім, жаңа білімді қалыптастыру қабілетімен стандартты емес міндеттерді шешу.

3) Шешімдер қабылдаудағы дербестік деңгейі:

- басшылықпен жұмыс, нақты нұсқаулар;
- лауазымдық міндеттер шеңберінде өз бетінше шешім қабылдау;
- қызметтің стратегиясы мен тактикасын анықтау, қабылданған шешімдер үшін жауапкершілік.

4) Орындалатын еңбек функцияларының сипаты мен күрделілігі:

- орындау функциялары;
- ұйымдастыру және бақылау функциялары;
- стратегиялық басқару функциялары.

5) Қызмет нәтижесі үшін жауапкершілік:

- өз жұмысы үшін жауапкершілік;
- бағыныштылардың жұмысы үшін жауапкершілік;
- ұйымның стратегиялық мақсаттарына қол жеткізу үшін жауапкершілік.

Осы өлшемшарттарды жиынтықта талдау әзірлеушілерге белгілі бір кәсіптің біліктілік деңгейін объективті түрде анықтауға мүмкіндік береді. Кәсіптің біліктілік деңгейін әзірлеушілер еңбек функцияларының біліктілігінің максималды, орташа немесе минималды деңгейі ретінде анықтай алады.

1-мысал:

«Ұңғымаларды цементтеу жөніндегі оператор» кәсібі, СБШ бойынша біліктілік деңгейі 3.

Еңбек функциясы 1:	1-дағды:	Машық, білім	ҰБШ дескрипторлары
Ұңғымаларды цементтеудің және қабаттың гидравликалық бұзылуының технологиялық процесін қамтамасыз ету	Цемент араластырғыш машинаға қызмет көрсету және цемент ерітіндісін және цементтеуді дайындау кезінде оның жұмысын реттеу	Машық: 1. Машинаның, жұмыс қауіпсіздігін қамтамасыз ететін жүйелер мен механизмдердің жарамдылығына, ағып кетудің болмауына тексеру бойынша тексеру жүргізу 2. Қажетті бекіту-реттеу жұмыстарын орындау және анықталған ақауларды жою	Машықтар мен дағдылар: Стандартты жағдайларда типтік кәсіптік міндеттерді шешу

		3. Бұрандаларды орнату және бөлшектеу 4. Цементті сұрыптау және оны бұрғылауға жіберу бойынша жұмыстарды ұйымдастыру	
		Білім: 1. Цемент-араластырғыш машиналардың құрылғысы, техникалық сипаттамасы 2. Тампонажды цементтердің физика-химиялық қасиеттері 3. Цемент араластырғыш машиналардың көмегімен цемент ерітіндісін дайындау технологиясы 4. Цемент сапасын анықтау тәсілдері, асқынулармен күресу үшін қолданылатын цемент негізіндегі ерітінділерге, тампонаждық цементтерге қойылатын талаптар	Білім: Кәсіптік саладағы негізгі, жалпы білім беру және практикаға бағдарланған білім . .

Кәсіп деңгейін анықтау кезінде СБШ деңгейлері бұл жағдайда еңбек жағдайларын ескермей олардың күрделілігіне қарай белгіленетінін ескеру қажет. Қажет болған жағдайларда еңбек жағдайлары (ауырлығы, зияндылығы, қауіптілігі) жұмыс тобында қаралады және талқыланады. Бұл жағдайда жеке мамандар үшін СБШ деңгейін арттыруға немесе ішкі деңгейді бөлуге рұқсат етіледі.

Өзірлеушілер БТБА кәсібінің деңгейін анықтау үшін қолдана алады, мысалы, «Машық» бөлімінде маман орындайтын осы кәсіпке және берілген жұмыс деңгейіне тән негізгі сипаттамалар болуы мүмкін. Осы жұмыстардың сипаттамасы жұмысшы атқаратын еңбек функциялары бөлімінде берілген, олардан еңбек процесі қалыптасады:

- технологиялық процесті тікелей жүргізуге дайындық операциялары, жабдықты күтіп-ұстау және жұмыс орнына қызмет көрсету операциялары;
- технологиялық процесті тікелей жүргізу жөніндегі маманның оның параметрлерін, сатыларын және қысқа техникалық сипаттамаларын көрсете отырып, іс-қимылдары.

«Білім» бөлімінде жұмыстарды сапалы орындау үшін қажетті біліктілікке қойылатын негізгі талаптар баяндалады: бұл еңбек объектілерінің қасиеттерін, еңбек құралдарының технологиялық және конструктивтік ерекшеліктерін, технологиялық процестің реттілігі мен сатыларын, техникалық және технологиялық құжаттаманы, сондай-ақ орындалатын

жұмыстардың ерекшелігі мен күрделілігіне байланысты маманның арнайы біліміне қойылатын талаптарды білу.

2-мысал:

СБШ-ның бір деңгейі шеңберінде ішкі деңгейлер бөлінуі мүмкін. Мәселен, «Гепатолог дәрігер» кәсібі: (СБШ бойынша біліктілік деңгейі 7) СБШ 4 кіші деңгейіне ие: еңбек функцияларының мазмұны бойынша СБШ кіші деңгейлерінің дескрипторларына сәйкес біліктілік деңгейлерін анықтауға болады.

«Гепатолог дәрігер» кәсібінің біліктілік деңгейлері арасындағы айырмашылықтарды сипаттау үшін (7.1, 7.2, 7.3, 7.4) әрбір ішкі деңгей еңбек функцияларының күрделілігінің, білім мен дағдылардың көлемінің, сондай-ақ жауапкершілік пен тәуелсіздік деңгейінің артуын көрсететінін түсіну маңызды:

Еңбек функцияларының мазмұнына талдау жүргізу кезінде «Гепатолог дәрігер» біліктілігінің кіші деңгейлері арасындағы айырмашылықтар анықталады:

СБШ кіші деңгейі	Еңбек функциялары мазмұнының үзінділері	Негізгі білім мен дағдылар:	Жауапкершілік пен тәуелсіздік деңгейі
7.1. Гепатолог дәрігер	<ul style="list-style-type: none"> – бауыр ауруларының бастапқы диагностикасын жүргізу; – негізгі зертханалық және аспаптық зерттеулердің мақсаты мен түсіндірмесі; – пациенттердің медициналық құжаттамасын жүргізу. 	<ul style="list-style-type: none"> – гепатология саласындағы негізгі білім, бауыр ауруларын диагностикалау мен емдеудің негізгі қағидаттарын түсіну; – бастапқы тексерулер мен талдаулар жүргізу мүмкіндігі. 	<ul style="list-style-type: none"> – аға әріптестердің тікелей басшылығымен жұмыс істеу; – стандартты рәсімдерді орындау және құжаттаманы дұрыс жүргізу үшін жауапкершілік.
7.2. Гепатолог дәрігер	<ul style="list-style-type: none"> – ультрадыбыстық және эндоскопиялық процедураларды қоса алғанда, тереңдетілген диагностикалық зерттеулер жүргізу; – дәрілік терапияны қоса алғанда, емдеу курсын тағайындау және бақылау; – бауыр ауруларының алдын алу мәселелері бойынша пациенттерге кеңес беру. 	<ul style="list-style-type: none"> – сирек және күрделі жағдайларды қоса алғанда, гепатология саласындағы терең білім; – неғұрлым күрделі диагностикалық процедураларды жүргізу мүмкіндігі. 	<ul style="list-style-type: none"> – жақсы зерттелген клиникалық шешімдер қабылдаудағы ішінара тәуелсіздік; – диагностика мен тағайындалған емдеудің дұрыстығы үшін аға мамандардың бақылауымен жауапкершілік.
7.3. Гепатолог дәрігер	<ul style="list-style-type: none"> – күрделі және сирек жағдайларда диагностикалық және емдеу процестеріне басшылық жасау; – бауырдың созылмалы және үдемелі аурулары бар науқастарды қарау; – ғылыми зерттеулер жүргізу және клиникалық сынақтарға қатысу. 	<ul style="list-style-type: none"> – гепатология саласындағы озық білім және елеулі тәжірибе; – диагностика мен емдеудің жаңа әдістерін әзірлеу және енгізу мүмкіндігі. 	<ul style="list-style-type: none"> – медициналық шешімдер қабылдаудағы тәуелсіздіктің жоғары деңгейі; – емдеу нәтижелері мен инновациялық процедуралар үшін жауапкершілік.
7.4. Гепатолог дәрігер	<ul style="list-style-type: none"> – ұлттық және халықаралық деңгейде ең күрделі және сирек кездесетін жағдайлар бойынша кеңес беру; 	<ul style="list-style-type: none"> – гепатология саласындағы сараптамалық білім және көп жылдық тәжірибе; 	<ul style="list-style-type: none"> – клиникалық, әкімшілік және білім беру аспектілерін қоса алғанда, шешім қабылдаудағы дербестік;

	<p>– емдеу стандарттары мен хаттамаларын әзірлеу және бекіту;</p> <p>– ғылыми-зерттеу жұмыстарын жүргізу және нәтижелерін халықаралық журналдарда жариялау.</p>	<p>– басқа дәрігерлерді оқыту және тәлімгерлік ету, дәрістер мен семинарлар өткізу қабілеті.</p>	<p>– басқа мамандарды оқыту мен басшылыққа алу үшін жоғары жауапкершілік, жалпы облыстың дамуына әсер ету.</p>
--	---	--	--

«Гепатолог дәрігер» кәсібінің біліктілік деңгейлері арасындағы айырмашылықтар білім, машық деңгейін, орындалатын еңбек функцияларының күрделілігін, дербестік дәрежесін және жауапкершілік деңгейін арттыруға негізделген. Бір кіші деңгейден екіншісіне ауысу аға әріптестердің басшылығымен негізгі клиникалық тапсырмаларды орындаудан бастап гепатология саласын емдеу, оқыту және дамыту үшін толық жауапкершілікке дейін кәсіптік құзыреттердің дамуын және мансаптық өсуді көрсетеді.

2-кесте. Дағдылар, біліктілік, білім деңгейлерінің арақатынасы

Біліктілік деңгейлері ЕБШ ⁵	ҚР ҰБШ біліктілік деңгейлері	Білім деңгейлері (Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңы)	Шеберлік деңгейлері ҚР ҰКЖ бойынша
8	8	7 Жоғары оқу орнынан кейінгі білім: PhD докторының біліктілігі	4
7	7	7 Жоғары оқу орнынан кейінгі білім: магистр, дәрігер, маман дәрігер, MD біліктілігі	3
6	6	6 Жоғары білім: медициналық және фармацевтикалық мамандықтар бойынша бакалавр, маман біліктілігі	2
5	5	5 Орта білімнен кейінгі білім: орта буын маманы және қолданбалы бакалавр біліктілігі	2
4	4	4 Жалпы орта білім – техникалық және кәсіптік білім	2
3	3	4 Жалпы орта білім – техникалық және кәсіптік білім	1
2	2	3 Негізгі орта білім	1
1	1	2 Бастауыш білім (4 жыл)	1

Қажет болған жағдайда, СБШ және КБК болмаған жағдайда, тиісті салалық мемлекеттік орган Кәсіптік біліктіліктер жөніндегі салалық кеңестің шешіміне сәйкес кейіннен СБШ-ға енгізу үшін КБК және біліктілік дескрипторларын әзірлей отырып, функциялар мен дағдылар (кәсіптік міндеттер) бөлінісінде біліктілік деңгейлерін айқындау бойынша талдау жүргізеді.

Кәсіп бойынша еңбек функциялары мен дағдыларын (кәсіптік міндеттерін) анықтау:

– білім мен дағдыларды сипаттау үшін негіз қалыптастыру үшін қажет – еңбек функциялары мен дағдыларын анықтау белгілі бір мамандық бойынша жұмыстың негізгі бағыттарын түсінуді құрылымдауға мүмкіндік береді және осыған сүйене отырып, осы мамандық қызметкерлеріне қандай білім мен дағдылар қажет;

⁵ Еуропалық біліктілік шеңбері

– модульдік білім беру бағдарламаларын әзірлеу үшін негізді қалыптастыру мақсатында қажет - еңбек функцияларында сипатталған білім мен дағдылар жұмыс берушілердің талаптарына сәйкес біліктілігі үшін белгілі бір кәсіптің қызметкерлерін не оқыту керектігін анықтауға мүмкіндік береді.

5.2. Еңбек функцияларын анықтау.

Еңбек функцияларын анықтау үшін сұрақтардың келесі дәйекті құрылымын қолдануға болады:

Осы кәсіптегі қызметтің негізгі мақсаты неде? (**кәсіптік қызметтің негізгі мақсаты** белгіленеді);

Негізгі мақсатқа жету үшін не істеу керек? (**еңбек функциялары** белгіленеді);

Еңбек функцияларына жету үшін не қажет? (**дағдылар** белгіленеді)

Қызметтің негізгі мақсаты.

Қызметтің негізгі мақсаты – сипатталған мамандық шеңберіндегі қызметтен күтілетін нәтижені сипаттау. Жұмыс берушінің көзқарасы бойынша негізгі мақсат кәсіптің ұйымдағы маңыздылығын және оның ұйым қызметінің түпкілікті нәтижесіне әсерін көрсетеді (мысалы, өнім шығару немесе қызмет көрсету). Оны анықтаудағы негізгі мақсатқа қойылатын талап - мазмұндылығы, яғни осы кәсіптің барлық қызметкерлерін қамту. Негізгі мақсат, біріншіден, қажетсіз еңбек функцияларын жоюға, екіншіден, еңбек функцияларының толық тізімін жасауға ықпал етеді.

Еңбек функциялары.

Еңбек функцияларының тізімі мамандықтың негізгі мақсатына жету үшін қажетті және жеткілікті барлық функцияларды қамтуы керек.

Негізгі еңбек функцияларын анықтау және тұжырымдау әдістері қызмет түріне және салаға байланысты өзгеруі мүмкін. Сонымен қатар, еңбек функцияларының саны әртүрлі кәсіптерде де өзгеруі мүмкін.

Еңбек функцияларын сипаттау кезінде міндетті және қосымша еңбек функциялары қосымша еңбек функцияларынан айырмашылығы біліктілікті беру кезінде міндетті түрде расталуы керек екенін түсіну негізінде көрсетіледі, ал қосымша еңбек функциялары осы мамандық үшін қажет болуы мүмкін әлеуетті еңбек функциялары ретінде сипатталады.

Қызметтің негізгі мақсаты мен еңбек функцияларын сипаттау кезінде ұсынылатын іс-қимыл етістіктерінің мысалдары 3-қосымшада келтірілген

Дағдылар.

Келесі кезең – еңбек функцияларын неғұрлым егжей-тегжейлі компоненттерге бөлу - дағдылар (бұрын **еңбек міндеттері** ұғымы қолданылған), әр еңбек функциясы үшін кемінде екі дағдыны белгілеу ұсынылады. Еңбек функциялары мен дағдыларының тұжырымдамаларын қайта қарау және нақтылау жүргізіледі - қосымша түзетіледі, толықтырылады, топтастырылады, бөлінеді немесе жойылады.

Еңбек функциялары мен дағдыларын қалыптастырудағы қағидаттар:

– еңбек функцияларын дайындау үшін пайдаланылатын тұжырымдамалардың қысқалығы мен дәлдігі (бір сөйлемнен артық емес);

– дағдыларға (кәсіптік міндеттерге) *баса назар аудару*;

– еңбек функцияларын тұжырымдау кезінде «тиімді» деген сияқты үстеулерді қолданудан аулақ болу керек.

Кәсіптер карточкаларында білім мен машықтар дағдыларға, ал дағдылар еңбек функцияларына топтастырылады.

Айта кетерлігі, еңбек функциялары мен дағдыларын анықтау үшін басқа тәсілдер мен әдістердің жеке құралдарын қосымша қолдануға болады, мысалы:

«DACUM» әдісін қолданған кезде, еңбек функциялары мен дағдыларын анықтаған кезде осы бейін бойынша мамандар даярлайтын кәсіпорындар мен білім беру ұйымдары қызметкерлерінің өкілдерінен тұратын сараптамалық топтарда құрылымдық топтық талқылаулар өткізген жөн. Бұл әдісті қолдану қазіргі уақытта жұмысшылар орындайтын нақты жұмыс

тапсырмаларын, сондай-ақ бұл үшін қажетті білім мен дағдыларды, еңбек процесінде қолданылатын құралдар мен жабдықтарды сипаттауды қамтиды.

Функционалдық талдау әдісі – кәсіптер карточкаларының мазмұнын әзірлеу жағдайында бұл әдіс еңбек қызметін талдауға бағытталған және оларды кім орындайтынын сипаттауға емес, кәсіптік қызметтің белгілі бір саласында орындалуы керек функцияларды анықтауға негізделген.

Сарапшылардың жеке бағаларын көрсететін ақпарат массивін қалыптастыру мақсатында ақпарат жинау үшін «Дельфи» әдісін қолданған жөн.

Өнімді өндіру циклін қарастыру шеңберінде еңбек функцияларын анықтау. Мысалы, консультациялық қызметтерді ұсынуды клиентпен өзара іс-қимыл, келісімшарт жасасу, жобаны жоспарлау, жобаны іске асыру, сапаны бақылау және төлемді жүзеге асыру мониторингі деп бөлуге болады. Тағы бір мысал ретінде көкөніс өндірісін қарастыруға болады, оны өсіру, жинау, жуу, кесу, сақтау және орау деп бөлуге болады.

Өнімнің әртүрлі түрлері бойынша еңбек функцияларын анықтау. Мысалы, макаронның әртүрлі түрлерін өндіру: ұзын, қысқа, классикалық кесілген, сәндік және ет салмасымен толтырылған.

Алайда, таңдалған тәсілге қарамастан, еңбек функцияларын анықтаған кезде функционалдық талдаудың логикасын ұстану ұсынылатындығын есте ұстаған жөн: «Кәсіптердің негізгі мақсатына жету үшін не істеу керек?»

Еңбек функциялары мен дағдыларын анықтағаннан кейін оларды орындау үшін қандай білім мен машықтар қажет екенін анықтау керек.

Кәсіптер карточкаларында көрсетілген білімдер мен машықтарға мынадай талаптар қойылады:

- мәтіннің анықтығы, қысқалығы, нақтылығы - нақты, түсінікті тұжырымдарды қолдану;
- бірімәнділік (бір мағыналы) – барлық пайдаланушылар бірдей түсінуі үшін;
- өлшемділік - бағалау өлшемшарттары ретінде пайдалану үшін;
- барлығын қамту - біліктілікке қойылатын барлық талаптардың көрінісі;
- өзектілік - еңбек нарығындағы ағымдағы жағдайды есепке алу және қазіргі уақытта

шынымен қажет біліктілік талаптарын көрсету.

Білім.

Білімді анықтау үшін «**Қызметкер кәсіптің еңбек функциясының осы дағдысын орындау үшін нені білуі керек?**» деген сұраққа жауап беру ұсынылады

Білімді анықтау үшін 3 негізгі сұраққа жауап беру ұсынылады:

- жұмысты орындау кезінде қандай білім қажет?
- неліктен осы білім қажет?
- бұл білімді қалай пайдалануға болады?

Білімді анықтау кезінде келесі қағидаттарды ұстану ұсынылады:

– математика, физика, металдарды өңдеу және т. б. нақты пәндердің атауларын тікелей пайдаланбаңыз;

– білім тізбесін (тілді, математиканы және т. б. білу) тұжырымдау кезінде тым жалпыланған ұғымдарды емес, нақты кәсіптік білімді қосқан жөн;

- әрбір еңбек функциялары үшін қажетті білімнің толық тізімін белгілеңіз.

Машықтар.

Машықтарды анықтау үшін «**Қызметкер кәсіптің еңбек функциясының осы дағдысын орындау үшін не істей алуы керек?**» деген сұраққа жауап беру ұсынылады.

Осы жерден келесі екі кіші сұрақ туындайды:

- жұмысты қалай орындау керек?
- жұмысты орындау кезінде кіммен өзара әрекеттесу керек?

Машықтарды байланысты кәсіптермен салыстыру кезінде қолдануға болатындай етіп тұжырымдау ұсынылады.

Еңбек функциясының әр дағдысы үшін қажетті білімдер мен дағдылардың тізімін жасау кезінде келесі қағидаттарды сақтау қажет:

- білім мен машықтар барлық еңбек функцияларының барлық дағдыларына арналған;
- білім мен машықтар кәсіппен тікелей байланысты;
- білім мен машықтардың барлық тұжырымдары дәл және еңбек функциялары дағдыларының негізін көрсетеді.

5.3. Дағдыны тану мүмкіндігі:

Бұл КС тармағы «Бір кәсіп шеңберінде біліктілікті тану орталықтарында жеке дағдыны немесе дағдыларды тану ұсынылады ма, жоқ па?» деген сұраққа жауапқа негізделіп қалыптастырылады. Заңнамаға сәйкес ⁶жекелеген дағдыны немесе дағдыларды тану, егер дағдыны немесе дағдыларды тану жөніндегі талап тиісті КС-мен, ал олар болмаған кезде біліктілік талаптарымен белгіленген жағдайда жүзеге асырылады.

Қажет болса, әзірлеуші бір кәсіп шеңберінде біліктілікті тану орталықтарында жеке дағдыны немесе дағдыларды тануды ұсынуы немесе ұсынбауы мүмкін.

Білім мен машықтан басқа, жұмыс тобының сарапшылары осы кәсіптің жұмысшыларында болатын жеке сипаттамалардың сипаттамасын қамтитын жеке құзыреттерге қойылатын талаптарды анықтайды.

Жеке құзыреттердің кейбір мысалдарына мыналар жатады:

- Жалпы құзыреттер (қарым-қатынас дағдылары, командада жұмыс істей білу);
- Басқарушылық/көшбасшылық құзыреттер (көшбасшылық, стратегиялық ойлау, жаңа әдістер мен тәсілдерді қолдануға дайын болу, сендіру қабілеті);
- Аналитикалық ойлау;
- Шығармашылық.

Жеке құзыреттер барлық немесе бірнеше еңбек функцияларын қамтитын жалпы кәсіп үшін көрсетіледі. Әртүрлі кәсіптер үшін осы кәсіптің қызметкерлері орындайтын жұмыстың түріне және ерекшеліктеріне байланысты әртүрлі жеке құзыреттер сипатталуы мүмкін. Осылайша, кәсіптің еңбек функциялары мен дағдыларын дәл анықтау білім мен машықтарды ғана емес, сонымен бірге жеке құзыреттерді де анықтауға негіз болады.

Кәсіп карточкаларының сипаттамасына келесілер де кіреді:

Техникалық регламенттер мен ұлттық стандарттардың тізімін айқындау: онда техникалық реттеу объектілерін (өнімдерді, ғимараттарды, құрылыстарды, құрылыстарды, өндіріс, тасымалдау сақтау, пайдалану және кәдеге жарату процестерін) пайдалану және қолдану жөніндегі мамандардың құзыреттері мен біліктіліктеріне қойылатын талаптар белгіленген.

СБШ шеңберіндегі басқа кәсіптермен байланысты анықтау. КБК негізінде қызметкерлер СБШ шеңберінде өздерінің кәсіптік дамуында қандай кәсіптер ала алатындығы айқындалады. Өзара байланысты кәсіптердің атауынан басқа олардың СБШ деңгейі де көрсетіледі.

5.4. БТБА мен КС-тен кәсіптік стандарттарға кезең-кезеңмен көшуді қамтамасыз ету

КС әзірлеу кезінде 2030 жылға дейінгі кезеңде БТБА мен КС-тен кәсіптік стандарттарға кезең-кезеңімен көшуді қамтамасыз ету мақсатында КС мазмұнын БТБА және КС мазмұнымен кәсіптер бойынша машықтар мен білімдер бөлігінде салыстыруды қамтамасыз ету қажет.

Осыған байланысты **еңбек функцияларын, дағдыларын, машықтары мен білімдерін** анықтау кезінде БТБА және КС тиісті сипаттамаларымен әзірленетін КС мазмұнына салыстырмалы талдау жүргізу ұсынылады. БТБА-да «Жұмыс сипаттамасы», «Білуге тиіс», «Жұмыс үлгілері» бөлімдерінде баяндалған разрядтар бойынша тарифтік-біліктілік сипаттамалары салыстырылады, КС-де «Лауазымдық міндеттер», «Білуге тиіс» және «Біліктілікке қойылатын талаптар» деген әрбір абзацтың тармақшаларында баяндалған сипаттамалар салыстырылады.

БТБА және КС тиісті сипаттамалары бар әзірленіп жатқан КС кәсіптері карточкаларының мазмұнын салыстырмалы талдау нәтижелерін 2-кестенің мысалында «Кәсіпті салыстыру карточкасын» кестелік нысанында рәсімдеу ұсынылады.

⁶ «Кәсіптік біліктіліктер туралы» Қазақстан Республикасының 2023 жылғы 4 шілдедегі № 14-VIII ҚРЗ Заңының 20-бабының 2-тармағы

3-кесте. Кәсіпті салыстыру картасы.

Кәсіпті салыстыру картасы	
«Жуатын сұйықтықтарды дайындау» кәсіптік стандарты <i>(«Атамекен» Қазақстан Республикасы Ұлттық кәсіпкерлер палатасы Басқарма төрағасының орынбасарының 2019.12.27 № 266 бұйрығына № 49 қосымша)</i>	Жұмысшылардың жұмыстары мен кәсіптерінің бірыңғай тарифтік-біліктілік анықтамалығын бекіту туралы (6-шығарылым), Қазақстан Республикасы Еңбек және халықты әлеуметтік қорғау министрінің 2018 жылғы 21 қыркүйектегі № 401 бұйрығы
Кәсіп 8111-1-020 Бұрғылау ерітіндісін дайындаушы (сапалық салыстыру)	1-параграф. Бұрғылау ерітіндісін дайындаушы, 2 разряд
Еңбек функциясы 1: Бұрғылау жұмыстарын техникалық қолдау	
1-міндет: Бұрғылау (саз) және цемент ерітіндісін дайындау процесін жүргізу	
Машықтар (2-разряд, СБШ 2):	Жұмыс сипаттамасы
<p>1. Біліктілігі анағұрлым жоғары бұрғылау ерітіндісін дайындаушының басшылығымен бұрғылау ерітінділерін дайындау, салмақтау және химиялық өңдеу</p> <p>2. Саз араластырғыштарды немесе гидроараластырғыштарды сазбен, сумен, салмақтағыштармен және химреагенттермен тиеу</p> <p>3. Саз араластырғышты немесе гидроараластырғышты іске қосу және тоқтату, ысырмаларды ашу және дайын бұрғылау ерітіндісін қосалқы сарайларға айдау</p> <p>4. Бұрғылау машиналарына жіберу үшін еріткіш машинаны бұрғылау ерітіндісімен толтыру</p> <p>5. Балшық араластырғыштың немесе су араластырғыштың жұмысын бақылау</p> <p>6. Су төгетін дiңгектер мен саз араластырғыштарды шөгінділерден тазарту</p> <p>7. Химреагенттер мен ауырлатқыштарды түсіру және тасымалдау</p>	<p>1. Біліктілігі анағұрлым жоғары бұрғылау ерітіндісін дайындаушының басшылығымен бұрғылау ерітінділерін дайындау, салмақтау және химиялық өңдеу;</p> <p>2. Саз араластырғыштарды немесе гидроараластырғыштарды сазбен, сумен, салмақтағыштармен және химреагенттермен тиеу;</p> <p>3. Саз араластырғышты немесе гидроараластырғышты іске қосу және тоқтату, ысырмаларды ашу және дайын бұрғылау ерітіндісін қосалқы сарайларға айдау;</p> <p>4. Бұрғылау машиналарына жіберу үшін еріткіш машинаны бұрғылау ерітіндісімен толтыру;</p> <p>5. Саз араластырғыштың немесе су араластырғыштың жұмысын бақылау;</p> <p>6. Су төгетін дiңгектер мен саз араластырғыштарды шөгінділерден тазарту;</p> <p>7. Химреагенттер мен ауырлатқыштарды түсіру және тасымалдау</p>
Білім:	Білуге тиіс:
<p>1. Саздың физика-химиялық қасиеттері</p> <p>2. Бұрғылау ерітіндісінің, салмақтардың және химиялық реагенттердің мақсаты</p> <p>3. Ауырлатқыштар және химиялық реагенттер</p>	<p>1. Саздың физика-химиялық қасиеттері;</p> <p>2. Ауырлатқыштар және химиялық реагенттер;</p> <p>3. Бұрғылау ерітіндісінің, салмақтардың және химиялық реагенттердің мақсаты;</p>

4. Бұрғылау ерітінділерінің параметрлерін анықтау үшін бақылау-өлшеу аппаратурасының мақсаты мен пайдалану ережесі 5. Химиялық реагенттермен жұмыс істеу ережесі, бұрғылау ерітіндісін тиеуге, дайындауға және өңдеуге арналған жабдықтар мен құрылғылардың мақсаты мен құрылысы	4. Бұрғылау ерітінділерінің параметрлерін анықтау үшін бақылау-өлшеу аппаратурасының мақсаты мен пайдалану ережесі; 5. Химиялық реагенттермен жұмыс істеу ережесі, бұрғылау ерітіндісін тиеуге, дайындауға және өңдеуге арналған жабдықтар мен құрылғылардың мақсаты мен құрылысы
Машықтар (3-разряд, СБШ 2, 2-разрядтың машықтарына қосымша, СБШ 2):	2-параграф. Бұрғылау ерітіндісін дайындаушы, 3 разряд
1. Бұрғылау ерітінділерін дайындау, өлшеу және химиялық өңдеу 2. Бұрғылау ерітінділерін қосалқы қоралар мен ерітінді тасығыштарға айдау 3. Бұрғылау ерітіндісін дайындау және айдау кезінде сорғылардың жұмыс режимін таңдау 4. Алюминий зауытында немесе бұрғылау зауытында орнатылған сорғылар мен жоғары қысымды желілерді сығымдау, сорғылар мен басқа да жабдықтарды профилактикалық және ағымдағы жөндеу бойынша жұмыстарды орындау	1. Бұрғылау ерітінділерін дайындау, өлшеу және химиялық өңдеу; 2. Бұрғылау ерітінділерін қосалқы сарайлар мен ерітінді тасығыштарға айдау; 3. Бұрғылау ерітіндісін дайындау және айдау кезінде сорғылардың жұмыс режимін таңдау; 4. Жоғары қысымды сорғылар мен желілерді престоуге, саз зауытында немесе бұрғылау зауытында орнатылған сорғылар мен басқа жабдықтарды профилактикалық және ағымдағы жөндеуге қатысу
Білім:	Білуге тиіс:
1. Қызмет көрсетілетін жабдықтың техникалық сипаттамалары және жұмыс қағидаты 2. Механикалық және гидравликалық саз араластырғыштарды, жетек механизмдерін және саз зауыттарының басқа да жабдықтарын пайдалану қағидалары, орындалатын жұмыстар көлеміндегі слесарлық іс	1. Саздың, салмақтардың және химиялық реагенттердің физика-химиялық қасиеттері; 2. Техникалық сипаттамалары және жұмыс қағидаты; 3. Механикалық және гидравликалық саз араластырғыштарды, жетек механизмдерін және саз зауыттарының басқа да жабдықтарын пайдалану қағидалары, орындалатын жұмыстар көлеміндегі слесарлық іс
Білім деңгейі	Біліктілікке қойылатын талаптар
Негізгі орта білім (2-МСКО деңгейі) және практикалық тәжірибе және/немесе кәсіптік даярлық	
Ұсыным: <i>кәсіптік стандартта және БТБА-да ұқсас 1-параграф (2-разряд) және 2-параграф (3-разряд) кәсіптері бойынша жазбалар</i>	

6-қадам. ҰБЖ цифрлық платформасында макетті толтыру және ҚС қалыптастыру

ҚС макетін ҰБЖ цифрлық платформасында сарапшы-әзірлеуші толтырады.

ҚС туралы деректерді толтыру кезінде ҚС туралы деректерді толтыратын сарапшылардың әрекеттерін дәйекті сипаттайтын «Career Enbek Ұлттық біліктілік жүйесінің цифрлық платформасында кәсіптік стандарт туралы деректерді енгізу жөніндегі нұсқаулықты» ұстану ұсынылады (<https://career.enbek.kz/ru/pages/edit-professional-standards> (сарапшы ретінде тіркелу

қажет. Сарапшының кіру және тіркелу жөніндегі нұсқаулығы «Көмек» бөліміндегі ҰБЖ цифрлық платформасында орналасқан немесе мына сілтеме бойынша қолжетімді:

<https://kurl.ru/bWiPs>

немесе QR коды:

1) Career Enbek-ке кіру

Career Enbek-ке кіру үшін <https://career.enbek.kz> сілтемесі бойынша өту керек/және жүйеге кіруді жүзеге асырып, авторизациядан кейін «Жеке кабинетке» өту қажет⁷.

2) Кәсіптік стандарт туралы деректерді толтыру

Жеке кабинетте «Профиль» бөлімінде тізімне «Менің кәсіптік стандарттарым» таңдау қажет⁸. «Менің кәсіптік стандарттарым» бөлімінде «Кәсіптік стандартты қосу» бағаны таңдалады. Содан кейін «Шаблондар және онлайн макеттер» бөлімі пайда болады, онда «Бос кәсіптік стандарт шаблонын» немесе «Дайын кәсіптік стандарт шаблонын» таңдау ұсынылады.

Бос КС шаблонын таңдағанда, КС паспортын толтыруға арналған форма пайда болады. Career Enbek-те жарияланған кәсіптік стандарттар тізімінен дайын КС шаблонын таңдауға болады.

Дайын КС шаблонын таңдағанда, сарапшы-әзірлеуші шаблон ретінде пайдалануға болатын КС атауын енгізу қажет. Бос КС шаблонында КС паспортында бекітілген КС деректері енгізіледі: атауы, сипаттамасы⁹. Әзірлеуші-сарапшы КС макетін жеке толтыратынына қарамастан, КС паспортын толтыру үшін жұмыс тобының сарапшыларын тарту ұсынылады, сарапшыларға ЭҚЖЖ бойынша 5-ші деңгейге (кіші сыныпқа) сәйкес КС атауын анықтау ұсынылады.

Содан кейін «ЭҚЖЖ секциясы» бөлімі толтырылады - ашылатын онлайн анықтамалықтан таңдалады. «Кіші сынып» бағаны да анықтамалықтан таңдалады. Қажет болса, ЭҚЖЖ қосу мүмкіндігі бар. Содан кейін «Қолданылу саласы» бөлімі толтырылады.

Келесі бөлімде «Терминдер» КС-да берілген терминдер мен ұғымдар толтырылады. Әр термин жаңа термин қосу арқылы бөлек толтырылады.

«Қысқарту және түсіндірмесі» бөлімі КС-да (бар болса) келтірілген қысқартулармен толтырылады. Әрбір қысқарту жаңа аббревиатураны қосу арқылы бөлек толтырылады. Жоғарыда көрсетілген бөлімдерді толтырғаннан кейін сарапшы «Келесі» батырмасын басу арқылы келесі бетке өтеді.

«Мемлекеттік органдар» бөлімінде мемлекеттік орган туралы мәліметтер толтырылады: мемлекеттік органның атауы, жобаны орындаушы, байланыс деректері (бар болса). Мемлекеттік органның атауы онлайн анықтамалықтан таңдалады.

«Әзірленді» бөлімінде КС әзірлеуші ұйым туралы мәліметтер толтырылады: ұйымның атауы, жобаның басшысы мен орындаушысы туралы деректер, олардың байланыс деректері.

⁷ Егер әзірлеуші, мысалы, жеке тұлға ретінде дұрыс тіркелмеген болса, онда «Сарапшы» профиль түріне ауысу қажет.

⁸ ! Кәсіптік стандарт туралы деректер қазақ және орыс тілдерінде толтырылады. Жұмысты бастамас бұрын таңдауға болатын толтыру тіліне назар аударыңыз

⁹ Кәсіптік стандарттың коды ТББ қорытындысын алғаннан кейін автоматты түрде беріледі.

Басшылар мен орындаушыларды қосу функциясы бар. Егер бірнеше ұйым КС әзірлеушілері болса, онда КС әзірлеушісінің ұйымын қосуға болады. «Сараптама ұсынылды» бөлімі¹⁰ сараптама ұсынатын ұйымдар туралы мәліметтермен толтырылады: ұйымның атауы, сарапшының деректері. Сарапшыны қосу функциясы бар. Егер сараптама ұсынатын бірнеше ұйым болса, оларды да қосуға болады.

«Хаттаманың/сараптаманың/бағалаудың күні және (немесе) нөмірі» деген бөлімде тиісті ұйымдардың қорытындыларын алғаннан кейін тиісті торкөздердегі мәліметтер толтырылады. Әрі қарай «Нұсқа нөмірі және шығарылған жылы» және «Болжамды қайта қарау күні» бөлімдері толтырылады. Толтырғаннан кейін «Сақтау» тармағын басыңыз.

Сақтағаннан кейін «Менің кәсіптік стандарттарым» бөлімінде толтырылған КС пайда болады. Сондай-ақ, «Іздеу» жолында сұранысты енгізу арқылы толтырылған кәсіптік стандарттарды іздеу мүмкіндігі бар.

3) Кәсіптер карточкаларын толтыру

«Кәсіптер карточкалары» бөлімін толтыру үшін «Кәсіпті қосу» бөліміне өту керек.

Әрі қарай, «Шаблон» бөлімінде «Кәсіптер карточкасының бос шаблонын» немесе «Кәсіптер карточкасының дайын шаблонын» таңдау ұсынылады.

Кәсіптер карточкасының бос шаблонын таңдағанда, кәсіптер карточкасын толтыруға арналған форма пайда болады. Бұл ретте Career Елбек-те жарияланған кәсіп карточкаларының тізімінен кәсіп карточкасының дайын үлгісін таңдауға болады.

Ол үшін «Үлгіні таңдау» бағанына кәсіп карточкасының атауы енгізіледі. Кәсіп карточкасының атауын енгізгеннен кейін «Келесі» батырмасын басу арқылы таңдау процесін аяқтау қажет.

Кәсіптер карточкасының дайын шаблонын таңдағанда, өзгертулер енгізуге болатын таңдалған кәсіптер карточкасының толтырылған нысаны пайда болады.

Кәсіптер карточкасының бос шаблонында кәсіп бойынша деректерді толтыру қажет: СБШ атауы, кәсіп атауының коды, топ коды, кәсіп атауы, СБШ бойынша біліктілік деңгейі, СБШ бойынша біліктіліктің қосалқы деңгейі, қызметтің негізгі мақсаты, формалды емес және информалды білім берумен байланыс, кәсіптердің басқа да ықтимал атаулары. СБШ атауы, кәсіп атауының коды, СБШ бойынша біліктілік деңгейі тиісті анықтамалықтардан таңдалады.

Бұдан әрі «Еңбек функциясы» бөлімі толтырылады, осы кәсіп үшін көзделген еңбек функциясының барлық түрлері енгізіледі: міндетті және қосымша.

1-еңбек функциясы платформада міндетті түрде автоматты түрде толтырылады. Қалған еңбек функцияларының түрі анықтамалықтан таңдалады. «Еңбек функциясы», «Дағды», «Дағдыны тану мүмкіндігі», «Машық», «Білім» бөлімдері толтырылады. Егер еңбек функциясында бірнеше дағдылар болса, «Дағдыны қосу» батырмасын басу арқылы жаңа дағдымен толықтыруға болады. Әрбір еңбек функциясы жаңа еңбек функциясын қосу арқылы бөлек толтырылады. «Жеке құзыреттерге қойылатын талаптар» бөлімінде әрбір құзырет жаңа құзыретті қосу арқылы жеке (бас әріппен) толтырылады.

«Техникалық регламенттер және ұлттық стандарттар» деген келесі бөлім болған жағдайда толтырылады.

«СБШ шеңберіндегі басқа кәсіптермен байланыс» бөлімінде СБШ деңгейі және кәсіптің атауы толтырылады. Егер бірнеше кәсіппен байланыс болса, оны «Байланыс қосу» арқылы толықтыруға болады.

«БТБА, КС, үлгілік біліктілік сипаттамалары бойынша біліктілік деңгейі» бөлімінде байланыс БТБА анықтамалығы мен біліктілік жіктеуіштерінің анықтамалықтарынан таңдалады

¹⁰ «Сараптама ұсынылды» бөлімі 04.09.2023 ж. дейін бекітілген кәсіптік стандарттарды енгізген кезде ғана толтырылады!

және кәсіптің атауы толтырылады. Егер бірнеше кәсіппен байланыс болса, оны «Байланыс қосу» опциясы арқылы толықтыруға болады.

Келесі бөлім «Кәсіптік білім деңгейі» – мұнда анықтамалықтан таңдалатын білім деңгейі, мамандығы, біліктілігі толтырылады. Егер бірнеше деңгеймен байланыс болса, оны «Деңгей қосу» опциясы арқылы толықтыруға болады.

Кәсіптер карточкасының соңғы бөлімі - «Жұмыс тәжірибесіне қойылатын талаптар». Бар болған жағдайда жұмыс тәжірибесіне қойылатын талаптар көрсетіледі. Сақталғаннан кейін толтырылған кәсіп карточкасы толтырылатын КС «Кәсіп карточкалары» бөлімінде пайда болады.

«Кәсіп қосу» функциясы арқылы КС-да бар барлық кәсіптер карточкалары толтырылады.

4) Кәсіптік стандартты қарау, өңдеу, мемлекеттік тілде толтыру, мұрағатқа көшіру

Кәсіптік стандартты қарау, өңдеу үшін келесі әрекеттерді таңдауға болатын үш нүктені білдіретін белгішені басу керек: «Алдын ала қарау», «Модерацияға жіберу», «Кәсіптік стандартты өңдеу», «Қазақ тілінде толтыру», «Мұрағатқа көшіру».

Кәсіптік стандартты алдын-ала қарау «Алдын-ала қарау» опциясын таңдау арқылы жүзеге асырылуы мүмкін. «Модерацияға жіберу» опциясын таңдаған кезде КС сараптамаға жіберіледі, сәйкесінше платформада «Сараптамаға жіберілді» деген тиісті мәртебе пайда болады.

Кәсіптік стандарт жобасын сараптау қорытындысы бойынша ТББ тиісті қорытынды береді. Оң шешім қабылданған кезде «ТББ қорытындысы алынды» мәртебесі пайда болады. «Кәсіптік стандартты өңдеу» нұсқасын таңдағанда, өзгерістер енгізуге болатын кәсіптік стандарттың бұрын толтырылған шаблон ашылады.

«Қазақ тілінде толтыру» опциясы кәсіптік стандарт туралы деректерді мемлекеттік тілде енгізуге мүмкіндік береді.

«Мұрағатқа көшіру» опциясын таңдаған кезде КС «Профиль» бөліміндегі «Кәсіптік стандарттар мұрағатына» көшіріледі. «Кәсіптік стандарттар мұрағаты» бөлімінде болашақта қалпына келтіруге болатын КС сақталады.

V. Кәсіптік стандартты әзірлеу процесінен кейінгі рәсімдік іс шаралар

14. Салалық мемлекеттік органның КС жобасын қарауы

КС жобасын қарау Қағидаларға сәйкес жүргізіледі. Рәсім бойынша КС жобасын әзірлеу аяқталғаннан кейін әзірлеумен тікелей айналысатын жұмыс берушілердің бірлестіктері (қауымдастықтары, одақтары) КС жобасын салалық мемлекеттік органға қарауға жібереді. Салалық мемлекеттік органның КС жобасын қарау уақыты 5 (бес) жұмыс күнін құрайды.

Егер салалық мемлекеттік орган ұсыныстар мен ұсынымдар ұсынған болса, онда олар КС жобасын жұмыс берушілердің бірлестіктеріне (қауымдастықтарына, одақтарына) пысықтауға жібереді. Жұмыс берушілердің бірлестіктері (қауымдастықтары, одақтары), сондай-ақ бес жұмыс күні ішінде КС жобасын ұсыныстар мен ұсынымдарды ескере отырып пысықтайды және оны салалық мемлекеттік органға қайта жібереді.

Егер КС жобасын бастапқы немесе кейіннен қарау кезінде салалық мемлекеттік органда пысықтау бойынша ұсыныстар мен ұсынымдар болмаса, онда КС жобасы Ұлттық органға ҰБЖ цифрлық платформасы арқылы электрондық нысанда жіберіледі.

15. Кәсіптік біліктілік жөніндегі ұлттық органның КС жобасын сараптауы

КС жобасының сараптамасын Ұлттық орган белгіленген құрылымға қойылатын талаптарға сәйкестігі тұрғысынан жүргізеді және КС-нің 3 кешенді элементін бағалауды көздейді

1) Негізгі бөліктің сипаттамасын бағалау

Тармақтар бағаланады:

1.1. Кәсіптік стандарттың атауы

1.2. Кәсіптік стандарттың қолданылу саласы

- 1.3. Глоссарийдің болуы
- 1.4. ЭҚЖЖ бойынша сілтемелердің толық форматының болуы
- 1.5. Кәсіптік стандарттың қысқаша сипаттамасы
- 1.6. Кәсіптер карточкалары тізбесінің болуы
- 1.7. Кәсіптер карточкаларының (карточкасының) тізбеге сәйкестігі
- 2) **Кәсіптер карточкаларының (карточкасының) мазмұнын бағалау.**

Тармақтар бағаланады:

- 2.1. ҰКЖ бойынша кәсіп коды
- 2.2. ҰКЖ бойынша кәсіптер тобының коды
- 2.3. ҰКЖ бойынша кәсіптердің және/немесе қызметтердің атауы
- 2.4. СБШ/ҰБШ біліктілік деңгейі
- 2.5. Кәсіптік білім деңгейі
- 2.6. Формалды емес және информалды білім берумен байланыс
- 2.7. Кәсіптердің басқа да ықтимал атаулары
- 2.8. СБШ бойынша кәсіптердің біліктілік деңгейі анықталды
- 2.9. Кәсіптің негізгі қызметі көрсетілген
- 2.10. Еңбек функцияларының тізімі мен сипаттамасы ұсынылған:
 - Міндетті еңбек функциялары
 - Дағдылар
 - Машықтар
 - Білімдер
 - Қосымша еңбек функциялары (олар бар болса)
- 2.11. Міндетті жеке дағды ретінде бағалау туралы түсініктеме берілген
- 2.12. СБШ шеңберіндегі басқа кәсіптермен байланыс көрсетілген

3) Кәсіптік стандарттың техникалық деректерінің болуын бағалау

Тармақтар бағаланады:

- 3.1. Мемлекеттік органның деректемелері көрсетілген
- 3.2. Сарапшылардың деректемелері көрсетілген (олар бар болса)
- 3.3. Салалық кеңестің хаттамасы көрсетілген (Ұлттық органның қорытындысынан кейін)
- 3.4. Нұсқаның нөмірі және кәсіптік стандарттың шығарылған жылы көрсетілген
- 3.5. Кәсіптік стандарттың болжамды өзектендіру күні көрсетілген

КС тармақтары сәйкестікке тексеріледі, цифрлық платформада сараптаманың әрбір тиісті бағанында сараптама жүргізетін адамның түсініктемелерімен «сәйкес келеді» не «сәйкес келмейді» деген белгі қойылады.

Қағидаларда белгіленген нысан бойынша КС жобасын сараптау қорытындысын ұлттық орган КС жобасын алған күннен бастап бес жұмыс күні ішінде дайындап, салалық мемлекеттік органға жіберуге тиіс.

Егер ұлттық орган белгіленген мерзімде КС жобасына сараптамалық қорытынды бермесе, онда КС жобасы ескертусіз келісілген болып есептеледі.

Сараптамалық қорытындыда ескертулер болған кезде салалық мемлекеттік орган Ұлттық органның қорытындысын алған күннен кейін 5 (бес) жұмыс күні ішінде КС жобасын пысықтайды және оны Ұлттық органға қайта жібереді.

Пысықталған КС жобасын алған күннен кейін 1 (бір) жұмыс күні ішінде ұлттық орган оны қарайды және тиісті қорытынды береді.

16. Салалық кеңестің КС жобасын келісуі

Салалық мемлекеттік орган КС жобасы және (немесе) пысықталған КС жобасы бойынша Ұлттық органның қорытындысын алғаннан кейін 5 (бес) жұмыс күні ішінде қағаз жеткізгіште және (немесе) электрондық нысанда ҰБЖ цифрлық платформасы арқылы КС жобасын

жүргізілген сараптама қорытындылары бойынша Ұлттық органның түсіндірме жазбасы мен қорытындысын қоса бере отырып, Салалық кеңестің келісуіне жібереді.

КС жобасына түсіндірме жазба.

Әзірлеушілер түсіндірме жазбаны, оның мазмұнына келесі сипаттаманы қоса дайындайды:

- саланы талдау нәтижелері;
- кәсіптік қызмет түрлері;
- кәсіптік біліктілік карталары;
- ескірген және (немесе) жаңа кәсіптерді қосу негіздемелері;
- әрбір әзірлеушінің және тартылған сарапшылардың жеке түйіндемесі.

КС жобасын салалық кеңес сәйкестікке қарайды және КС жобасы келіп түскен күннен бастап 10 (он) жұмыс күні ішінде ескертулер мен ұсыныстар болмаған жағдайда оны келіседі. Салалық кеңес тарапы туралы қандай да бір ескертулер және (немесе) ұсыныстар болған кезде, сол мерзімде салалық мемлекеттік органға КС жобасын пысықтау бойынша ұсынымдар жібереді.

Салалық кеңестен КС жобасын пысықтау бойынша ұсынымдар болған кезде салалық мемлекеттік орган салалық кеңестің ұсынымдарын алған күннен кейін 5 (бес) жұмыс күні ішінде КС жобасын пысықтауды жүргізеді және оны Салалық кеңеске қайта жібереді.

17. КС бекіту

КС жобасын салалық мемлекеттік орган кәсіптік біліктіліктер жөніндегі Салалық кеңеспен және еңбек жөніндегі уәкілетті мемлекеттік органмен (ҚР ЕХӘҚМ) келісім бойынша Қазақстан Республикасының құқықтық актілер туралы заңнамасында белгіленген тәртіппен ұсынымдық сипаттағы «Атамекен» ҰКП қорытындысын ескере отырып бекітеді.

18. ҰБЖ цифрлық платформасында КС орналастыру

КС алғашқы ресми жарияланған күнінен кейін салалық мемлекеттік орган 3 (үш) жұмыс күні ішінде оның мемлекеттік және орыс тілдерінде ресми жариялануына сілтемені ұлттық органға ҰБЖ цифрлық платформасында орналастыру үшін жібереді

19. КС өзектендіру

КС өзектендіру тұжырымдамасы КС-ны қайта қарау, жаңарту, ауыстыру, күшін жою рәсімдерін қамтиды.

Қолданыстағы заңнамаға сәйкес КС өзектендіру кемінде үш жылда бір рет жүзеге асырылады. Өзектендіру рәсімдерін тиісті салалық мемлекеттік органның бейіндік (салалық) бөлімшелері жүзеге асырады.

КС құрылымында кәсіптер карточкаларының мазмұнына өзгерістер енгізген кезде өзгерістер осы Ұсынымдардың 1-ден 6-қадамына дейінгі алгоритмді қайталай отырып, КС өзектендіруді жүргізуді талап ететін елеулі болып есептеледі.

Кәсіптік стандарт құрылымындағы кәсіптер карточкаларының мазмұнын өзгертпейтін және елеусіз дәлсіздіктерді, қателіктер мен қателерді жөндеуге және түзетуге байланысты КС-тағы өзгерістер арқылы өзектендіруді салалық мемлекеттік орган Қазақстан Республикасының құқықтық актілер туралы заңнамасында белгіленген тәртіппен жүзеге асырады.

Өзектендірілген КС-ны ҰБЖ цифрлық платформасында орналастыру осы Ұсынымдардың 6-қадамына сәйкес тәртіппен жүргізіледі.

КӘСІПТІК СТАНДАРТ
« _____ »

1-тарау. Жалпы ережелер

1. Кәсіптік стандарттың қолданылу саласы:
2. Осы кәсіптік стандартта мынадай терминдер мен анықтамалар қолданылады:
 - 1) термин - анықтама;
3. Осы кәсіптік стандартта мынадай қысқартулар қолданылады:
 - 1)

2-тарау. Кәсіптік стандарттың паспорты

4. Кәсіптік стандарттың атауы:
5. Кәсіптік стандарттың коды:
6. ЭҚЖЖ бойынша секцияны, бөлімді, топты, сыныпты және кіші сыныпты көрсету:
7. Кәсіптік стандарттың қысқаша сипаттамасы:
8. Кәсіптер карточкаларының тізбесі:
 - 1)

3-тарау. Кәсіптер карточкалары

9. Кәсіптер карточкасы « _____ »:	
Топ коды:	XXXX-X
Кәсіп атауының коды:	XXXX-X-XXX
Кәсіптің атауы:	
СБШ бойынша біліктілік деңгейі:	
СБШ бойынша біліктілік деңгейі:	
БТБА, КС, үлгілік біліктілік сипаттамалары бойынша біліктілік деңгейі:	
Кәсіптік білім деңгейі:	
Формалды емес және информалды білім берумен байланыс:	
Кәсіптердің басқа да ықтимал атаулары:	

Қызметтің негізгі мақсаты:		
Еңбек функцияларының тізбесі:	Міндетті еңбек функциялары:	1.
		2.
		3.
	Қосымша еңбек функциялары:	1.
		2.
Еңбек функцияларының сипаттамасы		
Еңбек функциясы 1:	1-дағды:	Машық:
		1.
		2.
		3.
		Білім:
		1.
		2.
		3.
	4.	
	Дағдыны тану мүмкіндігі:	
	2-дағды:	Машық:
		1.
		2.
		3.
		Білім:
		1.
		2.
		3.
	4.	
	Дағдыны тану мүмкіндігі:	
Қосымша еңбек функциясы:	1-дағды:	Машық:
		1.
		2.
		Білім:
		3.
		4.
	Дағдыны тану мүмкіндігі:	
	2-дағды:	Машық:
		1.
		2.
	3.	
	4.	

		Білім:
		1. 2. 3. 4.
	Дағдыны тану мүмкіндігі:	
Жеке құзыреттерге қойылатын талаптар:		
Техникалық регламенттер мен ұлттық стандарттардың тізімі:		
СБШ шеңберіндегі басқа кәсіптермен байланыс:	СБШ деңгейі:	Кәсіптің атауы:

4-тарау. Кәсіптік стандарттың техникалық деректері

___ . Мемлекеттік органның атауы:

___ . Өзірлеуге қатысатын ұйымдар (кәсіпорындар):

___ . Кәсіптік біліктілік жөніндегі салалық кеңес:

___ . Кәсіптік біліктілік жөніндегі ұлттық орган:

___ . «Атамекен» Қазақстан Республикасының Ұлттық кәсіпкерлер палатасы:

___ . Нұсқа нөмірі және шығарылған жылы:

___ . Болжалды қайта қарау күні:

Қызметтің негізгі мақсаты мен еңбек функцияларын сипаттау кезінде ұсынылатын іс-қимыл етістіктерінің мысалдары

р/с №	ҰБШ деңгейі	СБШ деңгейі	Блум таксономиясы бойынша деңгейлер	Қызметтің негізгі мақсатын және еңбек функцияларын сипаттау кезінде ұсынылатын іс-қимыл етістіктері***	Мысалдар
1	1	1 Көмекші процестер (қамтамасыз ету)	Білім: <i>терминологияны, фактілерді, қағидаттарды, формулаларды, теорияларды және т. б. есте сақтау/ сақтау.</i>	Жинау, анықтау, анықтама беру, сипаттау, тану, көбейту, тізімдеу, орнату, есте сақтау, атау, ретке келтіру, сипаттау, ұсыну, тану, бекіту, айту, байланыстыру, қайталау, көрсету, тұжырымдау, кесте түрінде ұсыну, хабарлау	Қол тігістерінің түрлерін <u>анықтау</u> : түзу, қиғаш, крест тәрізді, ілмек тәрізді, ілмек және т. б. Тауар сапасының қойылатын талаптарға сәйкестігін <u>анықтау</u> . Заңдардың қалай және неге өзгеретінін және бұл өзгерістердің қоғамға қандай салдары бар екенін <u>сипаттау</u> . Туберкулезбен ауыратын науқасқа күтім жасау кезінде ескеру қажет өлшемшарттарды <u>тізімдеу</u> . Адвокат пен клиент арасындағы қарым-қатынаста кәсіптік емес мінез-құлыққа <u>анықтама беру</u> .
2	2	2 Көмекші процестер (қамтамасыз ету)	Түсіну: <i>есте сақталатын материалдың мағынасын түсіну мысалдар келтіру арқылы көрсетілуі мүмкін</i>	Салыстыру, өзгерту, нақтылау, жіктеу, құру, салыстыру, түрлендіру, транскрипциялау, сипаттау, айырмашылықтарды жүргізу, тану, талқылау, бағалау, түсіндіру, білдіру, қорытындылау, жалпылау, анықтау, иллюстрациялау, көрсету, қорытынды жасау, түсіндіру, жүйелеу, өз сөзімен жеткізу, болжау, тану, сипаттау, қайта құру, шолу жасау, таңдау, шешу, аудару	Тағамдық ингредиенттерді <u>жіктеу</u> . Ағаш бұйымдарын жасау үшін материалды <u>таңдау</u> . Тест жазу қағидаттарын <u>қайта қарау</u> . Күрделі тапсырманы орындау қадамдарын <u>түсіндіру</u> .

3	3	3 Көмекші процестер (қамтамасыз ету)	Қолдану: <i>нақты мәселені шешу, сұраққа жауап беру, тапсырманы орындау үшін жаңа контексте кәсіптік тәжірибені пайдалану</i>	Қолдану, бағалау, есептеу, өзгерту, таңдау, аяқтау, есептеу, құру, көрсету, әзірлеу, ашу, сахналау, пайдалану, зерттеу, эксперимент жүргізу, табу, суреттеу, түсіндіру, манипуляциялау, өзгерту, пайдалану, ұйымдастыру, қолдану, болжау, дайындау, жасау, корреляциялау, жоспарлау, таңдау, көрсету, жалпы сипаттау, шешу, беру, пайдалану	тауарға баға белгілерін рәсімдеу дағдыларын <u>көрсету</u> . Бірнеше кескін композициясын жасау үшін графикалық редактор құралдарын <u>қолдану</u> . Қызметкердің демалыс уақытын есептеу үшін нұсқаулықты <u>пайдалану</u> .
4	4,5,6	4,5,6 Негізгі өндірістік процестер, Өндірістік процесті дайындау, өндірістен кейінгі процестер (өткізу)	Талдау: <i>себептерді, қатынастарды, айырмашылықтарды және т. б. анықтау және түсіндіру.</i>	Талдау, бағалау, жүйелеу, құрылымдық элементтерге бөлу, есептеу, санаттау, жіктеу, салыстыру, байланыстыру, қарама-қарсы қою, сынға алу, пікірталасқа қатысу, ажырату, бөлектеу, бөлу, зерттеу, эксперимент жүргізу, анықтау, суреттеу, қорытынды жасау, тексеру, мәліметтер жинау, тапсырыс беру, схемалық түрде бейнелеу, белгілеу, қарастыру, байланыстыру	Жабдықтың жұмысына әсер ететін факторларды <u>талдау</u> . Дедукция әдісін қолдана отырып, аппараттық ақаулықтарды <u>жою</u> .
5	4,5,6	4,5,6 Негізгі өндірістік процестер, Өндірістік процесті дайындау, өндірістен кейінгі процестер (өткізу)	Синтез: <i>бөліктерді біртұтас тұтастыққа біріктіру; шығармашылықты немесе өзіндік ерекшелікті қажет ететін мәселені шешу</i>	Аргумент келтіру, жүйелеу, жинау, жіктеу, құрастыру, біріктіру, құрау, құру, жасау, жобалау, дамыту, әзірлеу, белгілеу, түсіндіру, тұжырымдау, жалпылау, біріктіру, ойлап табу, басқару, өзгерту, ұйымдастыру, өндіру, жоспарлау, дайындау, ұсыну, қайта құру, қайта құрастыру, байланыстыру, қайта ұйымдастыру, қайта қарау, қайта жазу, жалпылау	Өнімді дайындауға технологиялық карта <u>құрастыру</u> . Автомобиль жолының схемасын <u>жобалау</u> . Пайдалы қазбаларды өндіру мен өндеудің қоршаған ортаға әсерін <u>түсіндіру</u> . Компания үшін процесті жүргізу бойынша нұсқау/ нұсқаулық <u>жазу</u> . Белгілі бір тапсырманы орындау тетігін <u>жасау</u> . Мәселені шешу үшін кәсіптік тәжірибені <u>біріктіру</u> .
6	6,7,8	6,7,8 Басқару процестері	Бағалау: <i>белгілі бір өлшемшарттар жиынтығы негізінде</i>	Бағалау жүргізу, анықтау, растау, дәлелдеу, бағалау, мән беру, таңдау, салыстыру, қорытынды жасау, қарама-	Ең тиімді шешімді <u>таңдау</u> . Жабдықтың негізгі сипаттамаларын <u>салыстыру</u> .

			<p><i>материалдың құндылығы туралы негізделген пікірге келу</i></p>	<p>қарсы қою, сендіру, сын айту, шешім қабылдау, қорғау, ажырату, түсіндіру, пікір қалыптастыру, бағалау, түсіндіру, бағалау, дәлелдеу, анықтау, болжау, қарау, ұсыну, байланыстыру, шешу, қайта қарау, қорытындылау, қолдау, растау, мағынасын анықтау</p>	<p>Тауар жеткізушілердің жұмысын <u>бағалау</u>. Өнімді өндіру көрсеткіштері жоспарының орындалу дәрежесін <u>бағалау</u>. Ең білікті кандидатты <u>жалдау</u>. Жаңа бюджетті түсіндіру және негіздеу.</p>
--	--	--	---	---	---

****Ескертпе: қызметтің негізгі мақсатын, еңбек функциялары мен дағдыларын сипаттау кезінде етістіктен жасалған зат есімді қолдану ұсынылады, мысалы, «Газ тасымалдау объектілеріндегі аварияларды оқшаулау және жою (Локализовать и ликвидировать аварии на объектах транспортировки газа) – Газ тасымалдау объектілеріндегі аварияларды оқшаулау және жою (Локализация и ликвидация аварий на объектах транспортировки газа)».*

